

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

**СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
КРАЄЗНАВЧИХ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ
ШКІЛЬНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ
ГУРТКІВ**

ЯКУБАТ МАРТИН ЖОЛТОВИЧ

Студент II-го курсу

Освітньо-професійна програма: ГЕОГРАФІЯ

Спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Рівень вищої освіти: магістр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 8/2025

Науковий керівник:

БЕРГХАУЕР ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

*(кандидат географічних наук, доцент
доцент кафедри географії та туризму)*

Завідувач кафедри географії та туризму:

МОЛНАР ЙОСИП ЙОЖЕФОВИЧ

*(кандидат географічних наук, доцент
доцент кафедри географії та туризму)*

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

**Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II**

Кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота

**СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ
КРАЄЗНАВЧИХ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ
ШКІЛЬНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ
ГУРТКІВ**

Рівень вищої освіти: магістр

Виконавець: студент II-го курсу

ЯКУБАТ МАРТИН ЖОЛТОВИЧ

освітньо-професійна програма: ГЕОГРАФІЯ

спеціальність: 014 Середня освіта (Географія)

Науковий керівник: **БЕРГХАУЕР ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ**

(кандидат географічних наук, доцент

доцент кафедри географії та туризму)

Рецензент: **ТОРПОІ ЙОСИП ЙОСИПОВИЧ**

(доктор філософії з галузі науки про землю, доцент

доцент кафедри географії та туризму)

Берегове
2025

ЗМІСТ

ВСТУП	8
I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКАРПАТТЯ	9
I.1. Географічне розташування	9
I.2. Рельєф, корисні копалини	10
I.3. Кліматичні умови.....	11
I.4. Водні ресурси	12
I.5. Природна рослинність і тваринний світ	12
I.6. Населення	13
I.6.1. Динаміка чисельності населення	13
I.6.2. Етнічний склад	13
I.6.3. Релігійний поділ.....	14
I.7. Господарство	15
I.7.1. Промисловість.....	15
I.7.2. Сільське господарство.....	16
I.7.3. Сфера послуг	16
II. ОСОБЛИВОСТІ АНКЕТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	19
II.1. Кількісні та якісні методи дослідження	19
II.2. Етапи розробки анкети.....	20
II.3. Обробка отриманих результатів	22
III. ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАКАРПАТТЯ	24
III.1. Історичний огляд.....	25
III.2. Природні привабливості Закарпаття	27
III.2.1. Природоохоронні території Закарпаття.....	27
III.2.2. Мінеральні та термальні води.....	28
III.2.3. Гірськолижний туризм	29
III.2.4. Пішохідний та активний туризм.....	29
III.3. Антропогенні привабливості Закарпаття.....	30
III.3.1. Архітектурна спадщина.....	30
III.3.2. Фестивалі та заходи	33
IV. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО КРАЄЗНАВСТВО	36
IV.1. Історичні аспекти краєзнавства	36

IV.2. Поняття та мета краєзнавства	38
IV.3. Краєзнавство в освіті	40
V. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ	42
V.1. Загальні дані	42
V.2. Дані щодо організації маршрутів	44
VI. ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ МАРШРУТІВ У ВИКЛАДАННІ	
ГЕОГРАФІЇ.....	54
VI.1. Застосування теми у шкільному курсі географії	54
VI.2. Краєзнавчі маршрути	57
ВИСНОВКИ.....	67
РЕЗЮМЕ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	71
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ.....	79
СПИСОК ТАБЛИЦЬ	80
ЗАЯВА.....	81
ПОДЯКА.....	82
ДОДАТОК	83

**Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola**

Földrajz és Turizmus Tanszék

**HONISMERETI KIRÁNDULÁSOK
KIALAKÍTÁSA ÉS SZERVEZÉSE AZ
ISKOLAI FÖLDRAJZ SZAKKÖRÖK
SZÁMÁRA**

Diplomamunka

Készítette: JAKUBÁT MARTIN

II. évfolyamos földrajz

szakos hallgató

Témavezető: BERGHAUER SÁNDOR

*(a földrajztudományok kandidátusa, docens,
a Földrajz és Turizmus Tanszék docense)*

Bíráló: TARPAI JÓZSEF

*(a földrajztudományok kandidátusa, docens,
a Földrajz és Turizmus Tanszék docense)*

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS.....	8
I. KÁRPÁTALJA ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE	9
I.1. Földrajzi fekvés.....	9
I.2. Domborzat, ásványi kincsek	10
I.3. Éghajlati viszonyok.....	11
I.4. Vízrajzi adottságok	12
I.5. Természetes növényzet és állatvilág.....	12
I.6. Népesség	13
I.6.1. A népességszám alakulása	13
I.6.2. Etnikai összetétel	13
I.6.3. Vallási megoszlás	14
I.7. Gazdaság.....	15
I.7.1. Ipar.....	15
I.7.2. Mezőgazdaság.....	16
I.7.3. Szolgáltató szféra.....	16
II. A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS SAJÁTOSSÁGAI.....	19
II.1. Kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerek	19
II.2. A kérdőívtervezés lépései.....	20
II.3. Kapott eredmények feldolgozása	22
III. KÁRPÁTALJA IDEGENFORGALMI LEHETŐSÉGEI	24
III.1. Történeti áttekintés.....	25
III.2. Kárpátalja természeti vonzerői.....	27
III.2.1. Természetvédelmi területek Kárpátalján	27
III.2.2. Ásvány- és termálvizek.....	28
III.2.3. Síturizmus	29
III.2.4. Természetjárás és bakancsos turizmus.....	29
III.3. Kárpátalja ember alkotta vonzerői	30
III.3.1. Épített örökség	30
III.3.2. Fesztiválok és rendezvények.....	33
IV. A HONISMERETRŐL ÁLTALÁNOSAN	36
IV.1. A honismeret történelmi aspektusai	36

IV.2. A honismeret fogalma, célja	38
IV.3. Honismeret az oktatásban	40
V. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ELEMZÉSE	42
V.1. Általános adatok	42
V.2. Az útvonaltervek megszervezésével kapcsolatos adatok	44
VI. HONISMERETI ÚTVONALAK HASZNOSÍTÁSA A FÖLDRAJZ OKTATÁSBAN	
.....	54
VI.1. A téma hasznosítása a középiskolai földrajzoktatásban	54
VI.2. Honismereti útvonaltervek	57
KÖVETKEZTETÉSEK	67
ÖSSZEFOGLALÁS	69
UKRÁN NYELVŰ ÖSSZEGZÉS (РЕЗЮМЕ)	70
FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE	71
ÁBRÁK JEGYZÉKE	79
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	80
NYILATKOZAT	81
KÖSZÖNYETNYÍLVÁNÍTÁS	82
MELLÉKLET	83

BEVEZETÉS

A földrajz tantárgy oktatásában kiemelt jelentőséggel bír a tanulók közvetlen tapasztalatszerzése és a természeti, kulturális környezet saját élményeken alapuló felfedezése. Az iskolai földrajz szakkörök keretében szervezett honismereti kirándulások lehetőséget biztosítanak a diákok számára, hogy mélyebb ismereteket szerezzenek szűkebb és tágabb környezetükről, valamint fejlesszék természettudományos gondolkodásukat és lokálpatriotizmusukat. Ezek a kirándulások nemcsak az elméleti tudás elmélyítésére szolgálnak, hanem élményszerű tanulást is biztosítanak, amely motiváló hatással bír a diákok számára.

A diplomamunka célja, hogy olyan honismereti kirándulásokat szervezzünk és alakítsunk ki amelyeket a kárpátaljai magyar iskolák feltudnak majd használni a földrajz szakkörök során.

A kutatáshoz kérdőíves módszert választottunk, a felmérés adatait, melyet a kárpátaljai magyar oktatási intézmények földrajz oktatói körében végeztük, feldolgozva Excel programban készített diagramok, valamint táblázatok segítségével szemléltetjük, továbbá a kapott információk alapján útvonal terveket alakítottunk ki, melyeket feltudnak használni a tanárok a földrajz szakkörök folyamán.

A téma aktualitását az adja, hogy a földrajz tantárgy gyakorlati alkalmazhatósága egyre nagyobb szerepet kap a kompetenciaalapú oktatásban, és a honismereti kirándulások jelentős mértékben hozzájárulnak a tanulók tudásának bővítéséhez, személyes élményeik gazdagításához. Az eredmények hozzájárulhatnak a földrajz szakkörök hatékonyságának növeléséhez és a kirándulások pedagógiai értékének jobb kiaknázásához.

A munka első részében Kárpátalja földrajzi és társadalmi jellemzőit tekintjük át, különös figyelmet fordítva a térség természeti adottságaira és gazdasági helyzetére. A második fejezet a kérdőíves kutatás módszertanát mutatja be, ismertetve az adatgyűjtés és -feldolgozás menetét. A harmadik részben Kárpátalja turisztikai potenciálját vizsgáljuk, különösen a természetes és ember alkotta vonzerőket, amelyek kapcsolódnak a honismereti kirándulások szervezéséhez. A negyedik fejezet a honismeret fogalmát és szerepét tárgyalja az oktatásban, kiemelve annak élménypedagógiai jelentőségét. Az ötödik részben a kérdőíves kutatás eredményeinek elemzése következik, fókuszálva a kirándulásokkal kapcsolatos tanári tapasztalatokra. A hatodik rész pedig a kutatás gyakorlati alkalmazását mutatja be, konkrét útvonaltervek segítségével, amelyek figyelembe veszik az oktatási célokat és a tanulók életkori sajátosságait.

I. FEJEZET. KÁRPÁTALJA ÁLTALÁNOS JELLEMZÉSE

I. 1. Földrajzi fekvés

Kárpátalja Ukrajna legnyugatibb régiója. Az északi határt Lengyelország és Szlovákia, a nyugati határt Magyarország, a déli határt Románia, a keleti határt pedig a Lembergi és Ivano-Frankivszki megyék alkotják (1.ábra).

1.ábra. Kárpátalja földrajzi fekvése

Forrás: <https://xn--krptalja-8yac.net/>

A Kárpát-hegység jelentős része terül el Kárpátalján. Ezek a hegységek különböző hágókat és völgyeket hoznak létre, és lenyűgöző természeti szépségeket kínálnak, ideálisak túrázásra és más outdoor tevékenységekre.

Déli részét a Tisza folyó határolja, amely a régió déli határát jelenti. A Tisza fontos hidrológiai jelentőségű, és a régió vízgazdálkodásában is fontos szerepet játszik.

Kárpátalja éghajlata kontinentális jellegű, hideg telekkel és meleg nyarakkal. A hegyek révén az éghajlati viszonyok változatosak lehetnek a régió különböző területein.

A terület változatos földrajzi jelleggel rendelkezik, beleértve a hegyes területeket, síkságokat, völgyeket és folyókat. Ennek eredményeként a régió rendkívül gazdag biológiai sokféleségben és kulturális örökségben.

A megye földrajzi helyzete révén kiváló lehetőségeket kínál a természetjárásra, turizmusra és kulturális felfedezésekre, miközben gazdag történelmi és kulturális örökségét is bemutatja (Molnár J., Papp G., 2022).

I.2. Domborzat, ásványi kincsek

A terület domborzata változatos, és a Kárpát-hegység része, így magában foglalja a hegyvidéki, dombvidéki és alföldi területeket is.

A megye területének közel 80%-át alacsony és középmagas hegység teszi ki. Kárpátalja hegyvidéki területe három fő részre osztható: Vízválasztó-vonulat, Havasi-vonulat és Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat. A hegygerincek fő iránya északnyugat–délkeleti. Az északkeleti és keleti részen, ahol Kárpátalja határos Lemberg és Ivano-Frankivszk megyékkel, található a Vízválasztó-vonulat (1000–1700 m). A vonulat jelentős része a megye határain kívül helyezkedik el, míg a Kárpátalján keresztülhaladó szakaszai a Keleti-Beszkidék és a Gorgánok részét képezik (Balega, Sz.Sz. Et Al, 1983).

Az Ukrajna területén elterülő Vihorlát-Gutini vulkáni vonulat 120 kilométer hosszú és 15-20 kilométer széles. Északnyugaton átnyúlik Szlovákiába, míg délkeleten Romániába. A nagyobb folyók, mint például a Tisza, Ung, Latorca és Borzsa, a gerincsorokba mélyülve szabdalták szét a területet (Oroszi I., 2017).

A havasi-vonulat részei, amelyeket a helyiek polonináknak neveznek, az idős, sík felületek maradványai. Az erősen tagolt területét számos patak és folyóvölgy keresztezi. Az alvonulatok közé tartoznak a Róna-havas (Rónahavas 1479m), a Borzsa-havas (Sztoj 1681m), a Krasznahavas (Sziglanszkij 1563m), a Szvidovec (Bliznyica 1881m), valamint a Csornahora (Hoverla 2061m). Ezek a vonulatok különböző gleccserek és periglaciális formák együtteseit mutatják, például kárfülke kezdemények, kárfülkék, morénák, cirkuszvölgyek, teknővölgyek, kötengerek és kőfolyók (Gönczi S., 2009).

A terület bonyolult geológiai felépítése meghatározta a változatos ásványkincsek előfordulását: polimetál-, alumínium- és higanyérc, arany, barnaszén, kősó, építőanyagok. Elterjedtek az ásványvizek forrásai (Bojko V.M., Gyitcsuk I.L., Zasztavecka L.B., 2016).

A szénrétegek átlagos mélysége 2–7 és 200–300 méter között helyezkedik el, vízszintesen elrendezve. A barnaszénrétegek között gyakran megtalálható a lignit, ami tüllelű, lomblelű és nedvességkedvelő lágyszárú növényi maradványokat tartalmaz. Az Északkeleti-Kárpátok területén számos kősólelőhely található, a legnagyobb pedig az aknaszlatinai. Máramarossziget, Aknaszlatina és Szolyva környékéről származó, valamint más sótelepekhez kapcsolódóan kisebb földgázlelőhelyek ismertek. A főbb ásványok közé tartozik a galenit, a szfalerit, a pirit és a markazit. A vonulat délnyugati részén több kisebb vasérclelőhely található. A vulkáni vonulat területén jelentős zeolit képződött a miocén időszak alatt. A nagymuzsalyi

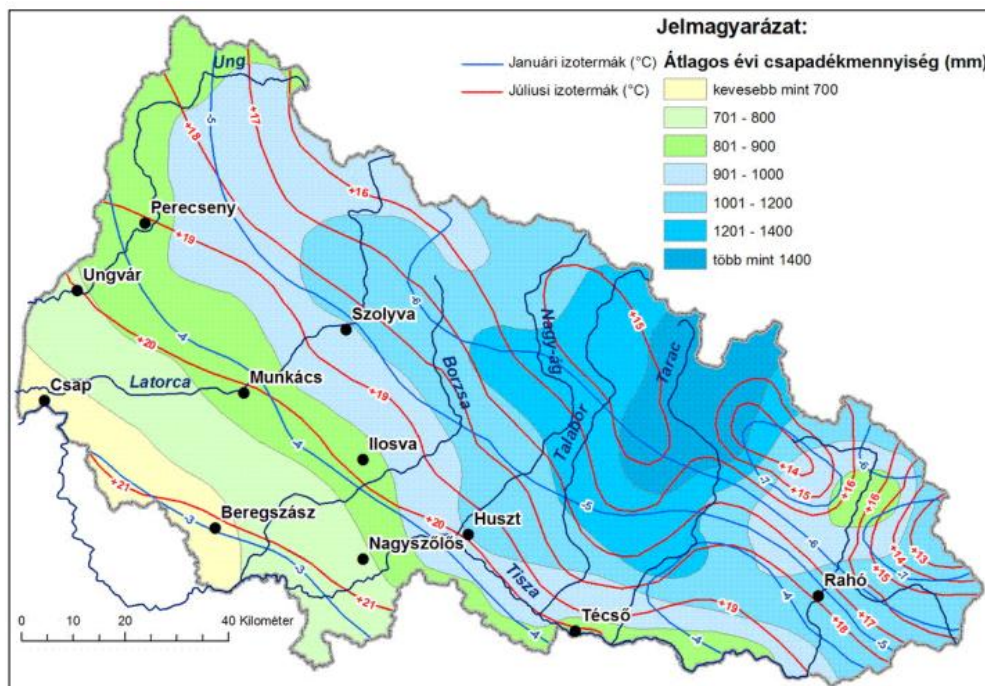
lelőhely, amely a beregszászi dombsághoz tartozik, aranyat és más polimetallikus érceket is tartalmaz (Gönczi S., 2009).

I.3. Éghajlati viszonyok

Kárpátalja, annak kis kiterjedése ellenére, rendkívül változatos éghajlati viszonyokkal rendelkezik. A síkvidéken nedves kontinentális éghajlat jellemző, míg a hegyvidéki területeken ennek hegyvidéki változata figyelhető meg. Télen előfordulhat, hogy sarki légtömegek törnek be a Kárpátok védelmi rendszerének ellenére, míg nyáron időnként száraz időjárás alakulhat ki a trópusok felől érkező szaharai légtömegek hatására. A terület változatos éghajlati sajátosságai teszik izgalmassá és egyedivé (Molnár J., 2009).

Az éves átlaghőmérséklet az alföldi területeken 9-10°C között mozog, míg a magasabb hegygerinceken, 1000 méter felett 0 és 3°C közötti tartományban változik. Január a leghidegebb hónap, a síkvidéken az átlaghőmérséklet -2 és -3°C között, a hegyvidéken a völgyekben -4°C–-7°C között, míg a gerinceken -6–-8°C között helyezkedik el. A legmelegebb hónap július, a síkvidéken átlagosan +20°–+21°C között, a hegyvidéken a völgyekben 14–19°C között, míg a hegytetőkön körülbelül 10°C körül alakul (Bodnár V., 1987; Molnár J., 2009).

A síkvidéki területeken az átlagos csapadékmennyiség 650-700 mm, a hegylábaknál 800 mm, a hegyek tetején pedig akár 1500 mm is lehet (Molnár J., 2009).

2. ábra. Kárpátalja éghajlata

Forrás: Izsák T., 2012

I.4. Vízrajzi adottságok

Kárpátalja vízkészletei kiválónak tekinthetők. A környék bőséges csapadékállományával összefüggésben a megye nagyobb, hegyvidéki területe rendelkezik gazdag vízkészletekkel, amelyek biztosítják mind a felszíni, mind a felszín alatti vízutánpótlást. A felszíni vizek közül kiemelkedik a gazdag folyóhálózat, melyből 142 hosszabb mint 10 km, míg a rövidebb vízfolyások számát 2-9 ezer közé becsülik. A folyók táplálásában hólé, esővíz és felszín alatti vizek egyaránt részt vesznek (Bodnár V., 1987).

Többségében a megye folyórendszere a Tisza vízgyűjtő medencéjének jobbparti területéhez tartozik. A folyók jelentős része a Kárpátok hegyvidéki területén ered, és folyásuk északkelet–délnyugati irányú (Herencsuk K., 1981).

A tavak és víztározók a felszíni vizek kategóriájába tartoznak, és ebben a megyében nem rendelkeznek túlzott gazdagsággal. Összesen 137 állandó jellegű tó található a területén (Zasztavecka O. et. al. 1996), azonban csupán öt tó területe haladja meg az egy hektárt: Szinevéri, Apsineci, Herasaszka, Színye.

I.5. Természetes növényzet és állatvilág

A megye Ukrajna egyik leggazdagabb élővilágú régiójaként említhető. Ezen a vidéken összesen 2613 növényfajt azonosítottak, és ezek száma továbbra is növekszik. A többségük őshonos. A leggyakoribb növénycsaládok közé tartoznak a fészkesvirágzatúak, a pázsitfűfélék, a pillangósvirágúak, a rózsafélék, a káposztafélék, a sásfélék és a tátogatófélék, melyek közül több mint 100 faj megtalálható a térségben. Az Ukrajna Vörös Könyvében összesen 143 védett faj szerepel a vidéken (Kohut E., 2009).

Kárpátalja faunáját az erdőlakó állatfajok dominanciája határozza meg. Azonban a sík vidéken az erdők visszaszorulása miatt a pusztára jellemző fajok váltak túlsúlyossá. A helyi emlősfauna különlegessége, hogy jelentős mennyiségű rágcsáló és ragadozó (az összes faj 56%-a), valamint rovarvő és denevér (az összes faj 37%-a) figyelhető meg (Kolozsári I., et al., 2020).

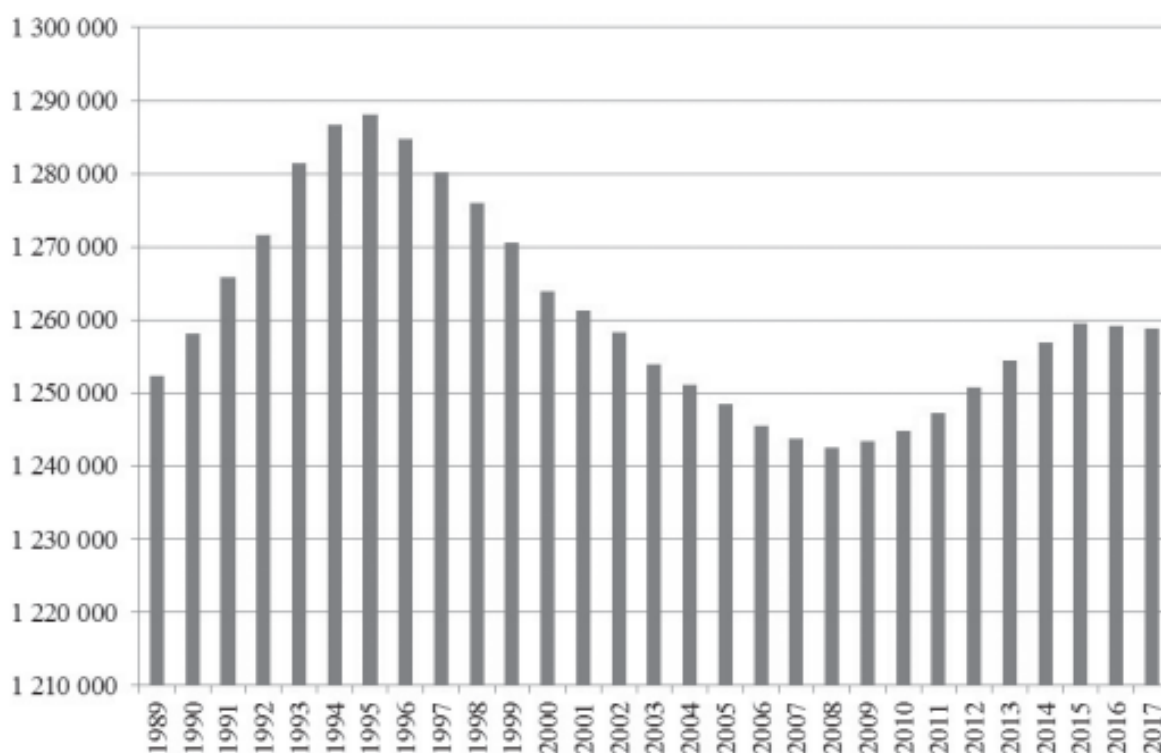
Jelenleg a megye területén egy bioszféra-rezervátum és két nemzeti park található, összesen 133,5 ezer hektáros területen. Emellett 49 rezervátum (állami és helyi jelentőségű), 8 védett kistáj, valamint több mint 100 természeti emlék és 44 kultúrpark is létrejött a területen (Izsák T., 2012).

I.6. Népeség

I.6.1. A népességszám alakulása

Kárpátalja megyeszékhelye Ungvár. A 2001-es népszámlálási adatok alapján lakossága 1242,6 ezer fő, ami az ország lakosságának 2,7%-át teszi ki (Molnár J., Molnár D.I., 2005).

Az 1989–2017 időszak elemzése során észlelhető, hogy Kárpátalja lakossága 1995-ig folyamatosan nőtt, elérve a 1 288 100 fős maximumot. Ezt követően a népesség csökkenésnek indult, és 2008-ig a legalacsonyabb pontjára, az 1 242 606 főre csökkent. Ezután újra emelkedett a népesség száma Kárpátalján egészen 2015-ig, amikor 1 259 570 fő volt a jelenlévő lakosság. A következő két évben ismét csökkenés tapasztalható: 2016-ban 1 259 158 fő, 2017-ben pedig 1 258 777 fő élt Kárpátalján (3. ábra) (Molnár D.I., 2018).

3.ábra. Kárpátalja lakosságszámának változása 1989-2017 között

Forrás: Molnár D.I., 2018

I.6.2. Etnikai összetétel

A 2001-es utolsó hivatalos népszámlálást alapul véve Kárpátalja lakosságának 80,5%-a ukrán nemzetiségű, míg 151,5 ezer fő, azaz a lakosság 12,1%-a, vallja magát magyar nemzetiségűnek. Az aktuális adatok alapján a magyarok száma jelenleg körülbelül 131 ezer főre tehető (Tátrai et al., 2018).

Kárpátalján a magyarok után lélekszámban a románok állnak, akik a 2001-es népszámlálási adatok szerint a megye lakosságának 2,6%-át teszik ki. Az Ukrajnában élő románság 21,3%-a Kárpátalján él, azaz 32 ezer fő. A kárpátaljai románok főként az ukrán–román határ mentén, a Técsői és a Rahói járás településein koncentrálódnak, egy viszonylag kompakt területen (4.ábra) (Molnár J., Molnár D.I, 2005):

4.ábra. Kárpátalja nyelvterületi térképe

Forrás: Molnár D.I., 2018

Az önazonosítóan cigánynak valló népesség száma 2001-ben 14 ezer fő volt, akik főként a megye síkvidéki területein élnek (Kocsis et al., 2006).

I.6.3. Vallási megoszlás

Az egyházak és felekezetek kiemelkedő szerepet játszanak az állam életében. Kárpátalján, az új, független ukrán állam létrehozásával párhuzamosan megkezdődött a vallási közösségek újjászületése. A demokratikus rendszert kinyilvánító állam, legalábbis a szovjet időkhez képest, nem avatkozott be az egyházak és híveik közötti felekezeti viszonyokba. Az egyházak szabadon működhetnek, és a vallási közösségek önállósága tiszteletben van tartva. Ez a változás hozzájárult a vallási szabadság erősödéséhez és a felekezeti kapcsolatokhoz való pozitív hozzáálláshoz a régióban (Kicsera V., Fegyir S., 2010).

Az önállóság kikiáltása óta Kárpátalján a legnagyobb vallási közösség a Moszkvai Patriarkátus Ukrán Pravoszláv Egyháza (MP UPE). A MP UPE-nek Kárpátalján két

egyházmegyéje működik: a munkácsi és a huszti. Ezáltal az MP UPE közel 600 vallási szervezetet fog össze Kárpátalján, és így a megye legnagyobb vallási szervezetevé vált. Tagjai főként ukrán és orosz nemzetiségűek (Kicsera V., 2010):

A rendszerváltást követően Kárpátalján átszervezték a görög katolikus egyházat, amelynek jelenleg mintegy 220 ezer híve van, főként ukrán származásúak. A görög katolikus egyház hívei között megtalálhatók magyarok is, ami a kárpátaljai magyarok körében a 9%-át teszi ki, valamint elterjedt ez a vallás a román közösség körében is (Kovács S., 1999).

A hívek számát tekintve Kárpátalján a Kárpátaljai Református Egyház (KRefE) a harmadik legnagyobb vallási szervezet. A magyar lakosság mintegy 70%-a tartozik ehhez az egyházhoz, míg a maradék rész római katolikus (50 közösség) vagy görög katolikus (30 közösség). Fontos megjegyezni, hogy a KRefE az egyetlen kálvinista protestáns egyház Ukrajnában (Kicsera V., 2010):

A római katolikus vallás híveinek számát tekintve Kárpátalján csak a negyedik helyen szerepel. A 40 ezer hívő nagyobb része magyar, a kárpátaljai magyarság 21%-a tartozik ehhez a valláshoz. Emellett szlovákok, románok és ukránok is gyakorolják ezt a vallást (Csernicskó I., Soós K., 2002).

A megyében, 2004-ben, számos protestáns közösséget jegyeztek fel, mint például az Baptista, Jehova Tanúi, Adventisták, evangélikus. Kárpátalján hat független izraelita hitközség is működik. Emellett 2004-ben a megyében keleti kultuszok és muzulmánok vallási szervezetei is aktívak voltak. Ezen kívül megjelent tíz új vallási irányzat, melyek túlnyomó többségének alapját a kereszténység, a buddhizmus és a pogányság egyesített és modernizált elvei, valamint az egyes vezérek vagy alapítók egyéni nézetei képezték (Fegyir S., 2010).

I.7. Gazdaság

I.7. 1. Ipar

Kárpátalja gazdaságában az ipar kiemelt szerepet játszik, különösen az ezredfordulót követő időszakban tapasztalható ipari termelés növekedése révén. Az 2000 és 2008 közötti időszakban Kárpátalja ipara közel kétszer olyan gyorsan bővült, mint az ukrán átlag. A megye gazdasági struktúrájának átalakulásában a fő szerepet a gépgyártás, az élelmiszeripar, a mezőgazdasági termékek feldolgozása, valamint a fa kitermelése és feldolgozása játsza (Lengyel M., Zsulcanics N., 2010).

A gazdasági válság közvetlenül érintette a fejlődésben lévő iparágakat, és ennek következtében Kárpátalja ipari termelése 2009-ben drámai módon visszaesett. Az előző évhez

képest mindössze a 51%-át érte el, különösen érintve a gépgyártást, ahol a visszaesés mértéke elérte a 68%-ot. A gazdasági nehézségek hatására a régió ipari szektorában jelentős kihívások merültek fel, amelyek hosszú távú hatással voltak a termelési teljesítményre és a gazdasági stabilitásra (Kárpátalja., 2010).

A Kárpátalján tapasztalható másodlagos ágazatok térbeli elhelyezkedése bizonyos sajátosságokat mutat. A megyében több olyan központ alakult ki, amelyek sokágazatú termeléssel rendelkeznek, például Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Beregszász, Ilosva, Szolyva, Huszt. Ezekben a központokban egyaránt fejlett a gépgyártás, faipar, könnyű- és élelmiszeripar, valamint az építőanyag-gyártás. Összességében megállapítható, hogy a másodlagos ágazatok területi eloszlása Kárpátalján különféle jellegzetességeket mutat (Fodor Gy., 2022).

I.7.2. Mezőgazdaság

Kárpátalja területe, természeti adottságai miatt, csak részben alkalmas közvetlen agrártermelésre, mivel a vidéken kiterjedt erdőállomány található. A megye területének 56,8%-a erdővel borított, ezért az erdőgazdálkodásnak kiemelkedő szerepe van a térség gazdasági életében. A mezőgazdaságilag hasznosítható terület aránya csupán 37% (Kárpátalja., 2010):

A megyének a mezőgazdaság az egyik meghatározó ágazata. A terület alapvető eszközeinek 40%-a ebben az ágazatban található meg, a foglalkoztatottak 28,5%-a ebben a szektorban dolgozik, és a mezőgazdaság 23,7% bruttó hozzáadott értéket termel (Fodor Gy., 2022).

Takarmánynövényeket ipari méretekben természetesen a térségben. Fontos megemlíteni Kárpátalja híres szőlőültetvényeit is. A térségben már a 3. században megjelentek az első telepített szőlőtőkék. Kárpátalja élelmiszeripara rendkívül sokoldalú. Kiemelkedő szerepe van a malom-, tej-, édesiparban, valamint a sütő- és tésztaiparban, növényolajiparban, húsiparban, szesziparban, üdítő- és ásványvíziparban, továbbá a tartósítóipar terén is (Dövényi Z., 2012).

A vidéki falvakban a mezőgazdasági termelés sajátos jellemzője a háztáji gazdálkodás, mely a hagyományos gazdálkodás jegyében zajlik. Kárpátalján szokás, hogy a falusi családoknak kisebb vetésterületük, kaszálójuk és jószágállományuk van (Berghauer S., 2012).

I.7.3. Szolgáltató szféra

A régió gazdaságának egyik fontos pillére a szolgáltatói szféra, amely számos különböző tevékenységet foglal magában.

Kárpátalja gazdaságában az ipar kiemelt szerepet játszik, különösen az ezredfordulót követő időszakban tapasztalható ipari termelés növekedése révén. Az 2000 és 2008 közötti időszakban Kárpátalja ipara közel kétszer olyan gyorsan bővült, mint az ukrán átlag. A megye gazdasági struktúrájának átalakulásában a fő szerepet a gépgyártás, az élelmiszeripar, a mezőgazdasági termékek feldolgozása, valamint a fa kitermelése és feldolgozása játsza (Lengyel M, Zsulcanics N, 2010). 2024-ben az ipari termelés 17,9%-kal, míg a mezőgazdasági termelés 7,9%-kal csökkent az előző évhez képest (<https://karpatalja.ma/karpatalja/gazdasag/romlo-gazdasagi-mutatok-karpataljan/>). Ugyanebben az évben 21,3 millió amerikai dollár áramlott a régióba, ami pozitív hatással van a gazdasági fejlődésre (<https://karpathir.com/2024/08/25/szakerto-karpatalja-gazdasagi-szerepe-az-elmult-ket-evben-felertekelodott/>).

A turizmus Kárpátalja egyik legdinamikusabban fejlődő ágazata. A régió természeti szépségei, mint például a Kárpátok, a Szinevéri Nemzeti Park és Tó, valamint a Sipot vízesés vonzzák a látogatókat. Emellett a kulturális és történelmi látványosságok, mint például a Munkácsi vár, az Ungvári vár és a különböző skanzenek is népszerűek a turisták körében. A régióban számos szálláshely, panzió és vendégház található, amelyek a látogatók kényelmét szolgálják (Sass E., Berghauer S., 2019).

Kárpátalja híres gyógyfürdőiről és ásványvizeiről, amelyek jelentősek az egészségügyi turizmus szempontjából. A termálfürdők és gyógyközpontok, mint például a Beregszászi és a Polyana gyógyfürdők, széles körű kezeléseket és wellness szolgáltatásokat kínálnak, amelyek a helyi és a külföldi látogatók körében is népszerűek (Kulin V., Mikola S., 2012).

A vendéglátóipar szintén fontos része a szolgáltatói szférának. Kárpátalja gasztronómiája különleges és sokszínű, a helyi ételek és italok pedig jelentős vonzerőt jelentenek. A régióban számos étterem, kávézó és borászat található, amelyek a helyi konyha ízeit kínálják. A hagyományos ételek, mint például a bogrács, a töltött káposzta és a különféle helyi borok és pálinkák különleges élményt nyújtanak a látogatóknak (Berghauer S., et al., 2020).

Kárpátalja oktatási ágazata mintegy 47,3 ezer főt foglalkoztat. A megyében jelenleg 532 óvoda, 708 általános iskola, 11 szakirányú technikum és 6 felsőoktatási intézmény működik. Az oktatási rendszer egyik figyelemre méltó jellemzője, hogy az elmúlt két évtized során a felsőoktatási intézmények száma hatszorosára nőtt – az eredeti egy intézményről hatra emelkedett. Ezzel párhuzamosan azonban a szakirányú technikai képzésben részt vevő hallgatók száma közel ötezer fővel csökkent, ami gyakran megnehezíti a munkaerőpiac elvárásainak teljesítését (Orosz I., 2009B; Kárpátalja 2010).

Kárpátalja határ menti térségeiben a bevásárlóturizmus elterjedésével a kereskedelem sajátos turisztikai vonzerővé vált. A kereskedelmi egységek száma az előző években folyamatos növekedést mutatott, azonban a 2009-es gazdasági válság hatására 20,3%-os visszaesést tapasztaltak. A megyében értékesített termékek összetételét tekintve az élelmiszeripari áruk adják a legnagyobb arányt (32,9%), amelyet a gépjárművek és alkatrészek követnek (22,3%). Jelentős a kőolajtermékek, elsősorban üzemanyagok részesedése is (27,6%), ami nem meglepő, hiszen a bevásárlóturizmus jelentős része ezek beszerzésére irányul (Berghauer S., 2012).

II. FEJEZET. A KÉRDŐÍVES FELMÉRÉS SAJÁTOSSÁGAI

A kérdőíves felmérés egy széles körben alkalmazott módszer adatgyűjtésre, amely lehetővé teszi, hogy a kutatók információkat gyűjtsenek egy adott populációról strukturált kérdések segítségével.

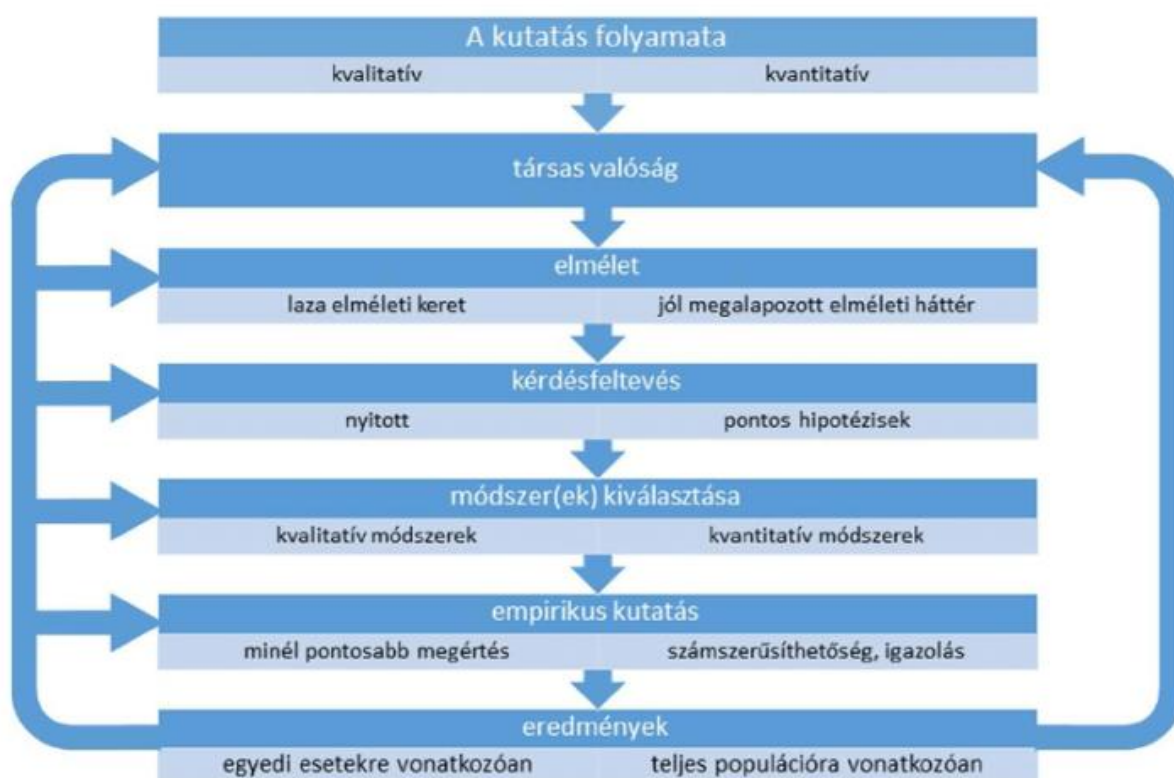
II.1. Kvantitatív és kvalitatív kutatási módszerek

A kvantitatív kutatási módszer azon az alapelven nyugszik, hogy a megismerés során kulcsfontosságú a nagyszámú és széleskörű mennyiségi adatgyűjtés, a rendszerezett és szabályokon alapuló mérés, valamint az adatok számszerűsíthetősége. Ezek révén válaszolhatunk kutatási kérdéseinkre. A kvantitatív kutatások többnyire deduktív jellegűek, mivel a kutatók általában nagyszámú mintán gyűjtenek adatokat hipotéziseik és elméleti állításaik igazolása érdekében. A mintaválasztás kulcsfontosságú, hiszen megbízható eredmények csak olyan minta alapján születhetnek, amelyek jól reprezentálják a vizsgált populációt. E kutatási típus esetében, a nagy minta miatt, elengedhetetlen a matematikai-statisztikai módszerek alkalmazása, és az eredményeket számszerűsítve közlik, a statisztikai megbízhatósági vizsgálatok követelményeit figyelembe véve. A leggyakrabban alkalmazott eszköz a kérdőíves felmérés (survey-technika), de számos más módszer is ismert, mint például a strukturált interjú és a strukturált megfigyelés. Az egészségtudományi kutatásokban a kvantitatív módszert használják például elégedettségvizsgálatok, szükségletvizsgálatok, valamint az egészségi állapot és az azt befolyásoló tényezők vizsgálatokor (Boncz I., 2015).

Általánosságban elmondható, hogy a kvalitatív kutatás célja a társadalmi valóság minél pontosabb megértése. Arra törekszik, hogy feltárja a társas közegben zajló folyamatokat, azok mintázatait és szerkezeti sajátosságait. A kvalitatív kutatás a vizsgált jelenség mélyebb megértésére és az arról alkotott tudás elmélyítésére irányul, ezáltal hozzájárul a releváns kérdések tisztázásához, hipotézisek megalkotásához, viselkedések azonosításához és a motivációk feltárásához és megértéséhez (Gordon W., Langmaid R., 1997).

A kvalitatív kutatások során az adatokat elsősorban beszélgetések vagy megfigyelések útján gyűjtik, például félig strukturált és mélyinterjúkkal, résztvevő megfigyeléssel vagy fókuszcsoportokkal. A kutató a gyűjtött információkat szisztematikusan feldolgozza, hogy a társas jelenségeket azok természetes kontextusában tárja fel, ahogyan azok az érintett egyének számára megjelennek. Az ilyen kutatások középpontjában mindig a hermeneutika (értelmezés) és a fenomenológia (emberi tapasztalat) áll (Zörgő Sz., 2017).

A kvalitatív módszerekkel (például fókuszcsoportok, egyéni mélyinterjúk vagy résztvevő megfigyelés) gyűjtött adatok gyakran nem alkalmasak statisztikai módszerekkel történő elemzésre. Ezek a módszerek inkább a jelenségek leírására koncentrálnak, figyelembe véve azok valós környezetét és jellemzőit. Az újabb kvalitatív eljárásokat általában azért fejlesztették ki, mert a korábban alkalmazott módszerek nem megfelelően működtek bizonyos speciális (alkalmazott) területek kontextusában (Balázs K., Hőgye-Nagy Á., 2015).

5.ábra. Kvalitatív és kvantitatív kutatás összehasonlítása

Forrás: Balázs K., Hőgye-Nagy Á., 2015

II.2. A kérdőívtervezés lépései

A kérdőív szerkesztésének első lépése a kutatási célokhoz szükséges információk meghatározása, majd ezek alapján a kérdések logikai és tartalmi szempontból összetartozó csoportokba rendezése. Ezt követően dönteni kell a kérdezési módszerről és a kérdőív típusáról. A választott módszer alapján meghatározzuk a témacsoportok sorrendjét, kidolgozzuk a kérdéseket (szövegezés, skálák, válaszkategóriák, táblázatok stb.), majd egy próbavizsgálat (pilot) során feltárjuk az esetleges hibákat (Parahoo K., 2006, Lehota J., 2001).

Zárt végű kérdések azok, ahol a válaszadó csak előre meghatározott válaszlehetőségek közül választhat, és nem kell saját szavaival megfogalmaznia a válaszokat (kivéve az „egyéb” opciókat). A zárt kérdések három típusa: feleletválasztás, dichotóm kérdések és értékelő skálák. Nyílt végű kérdések esetén a válaszadó saját szavaival válaszol, és a válasz szó szerint kerül rögzítésre. Ezek a kérdések két esetben különösen hasznosak: ha nem tudjuk előre, milyen válaszokat várunk, vagy ha kíváncsiak vagyunk a válaszadók szóhasználatára. A nyílt végű kérdések lehetővé teszik, hogy a kutatási jelentésben vagy közleményben szó szerint idézzük a válaszokat, ami hasznos többletinformációt nyújthat a kutatási eredmények végső felhasználóinak (Rencz F., 2022).

A kérdések megfogalmazásánál fontos figyelembe venni a kitöltők tudását és jártasságát a témában. Ha nem szakembereknek szól a kérdőív, kerüljük a szakszavakat, mert ha nem értik a kérdést, találmányra válaszolnak. Mindig csak egy dologra kérdezzünk rá, kerüljük a kombinált kérdéseket. A hosszú kérdések nehezebben érthetők és könnyebben félreérthetők. A kérdések megfogalmazása nagyban befolyásolja a válaszokat. Túl sok információ egy oldalon megnehezíti a tájékozódást, ami miatt a kérdőív kitöltetlenül maradhat. A kérdések sorrendje is fontos: előbb tegyük fel a nyílt kérdéseket, majd a zártat. A könnyebb kérdéseket tegyük a kérdőív elejére, mert ezekre könnyebb válaszolni (Lengyel M-T., Tóvári J., 2001).

A kérdőívezés előnye, hogy viszonylag könnyen kivitelezhető, nem terheli túl a válaszadókat, és jól szerkesztett kérdőívek releváns információkat nyújthatnak a kutatónak. Bizonyos kutatási témák esetén gyakran ez az egyetlen alkalmazható módszer. Hátránya a kutató és a válaszadók szubjektivitása, valamint néha az őszinteség hiánya (Boncz I., 2015).

Egy jó kérdőív létrehozásához elengedhetetlen a magas fokú koncentráció és az alaposan átgondolt struktúra. Minden részlet számít: a kérdőív tartalma, felépítése, a kérdések sorrendje, valamint a külalak és az áttekinthetőség is befolyásolja a kutatási eredményeket. Még ha minden apróságra odafigyelsz, akkor sem garantálható, hogy a kérdőív elsőre hibátlan lesz. Éppen ezért érdemes először a közvetlen környezetben tesztelni, majd javítani a felmerülő formai, tartalmi vagy logikai hibákat, mielőtt a valós vizsgálati alanyok kapnák meg kitöltésre (<https://mersz.hu/blog/kerdoives-kutatas/>).

A megkérdezés történhet telefonon (hagyományos vagy CATI), személyesen (otthon, közterületen vagy CAPI), postai úton, illetve elektronikus úton (e-mailben vagy az interneten). (<http://mediapedia.hu/kerdoives-kutatas/>).

II.3. Kapott eredmények feldolgozása

Ahhoz, hogy az adatainkat elemezni tudjuk, először statisztikai feldolgozásra alkalmas formába kell önteni a kapott válaszokat. A zárt kérdések esetében ez nem okoz problémát, viszont a nyílt kérdések közvetlen feldolgozása nem lehetséges. Ezért célszerű közös jellemzők alapján kategóriákat létrehozni és ezeket elemezni. Ez a módszer azonban nagyon heterogén válaszok esetén nehezen kivitelezhető (Lengyel M-T., Tóvári J., 2001).

Az adatbázisok alapkomponense szerint megkülönböztetünk egyedi szintű adatbázisokat és aggregált adatbázisokat. Az adatgyűjtés fontos elvárása, hogy mindig a lehető legkisebb egységre vonatkozzon. Az apró részletekből nagyobb egységek állíthatók elő: például egyedi adatokból évfolyamszintű adatbázis készíthető, településsoros adatbázisból kistérségi, megyei vagy még nagyobb elemzési szintre aggregálhatunk, de fordítva ez nem lehetséges. Az elemzés céljától függően a különböző szinteken összegyűjtött alapadatbázisokat azonos szintre lehet összevonni, majd ezek egyesítésével (merdzelésével) összetettebb adatbázis hozható létre (Husztai I., 2014).

A grafikus megjelenítés célja, hogy az eredményeket könnyebben érthetővé és vizuálisan vonzóbbá tegye. A diagramok leggyakoribb típusai közé tartoznak a vonaldiagramok, az oszlopdiagramok és a kördiagramok.

A vonaldiagram az adatok időbeli változását vagy egymáshoz való viszonyát mutatja be, ami különösen hasznos a trendek és a mintázatok megfigyelésére. Az oszlopdiagram az egyes részek arányát ábrázolja az egészhez képest, kiemelve az egyes kategóriák közötti különbségeket. A kördiagram pedig az egész részekre bontását szemlélteti, ahol minden szelet egy adott kategória részarányát jelzi az összes többihez képest.

Ezekon kívül más típusú diagramok is léteznek, például a pontdiagramok, amelyek az adatok közötti kapcsolatokat szemléltetik, és a hisztogramok, amelyek az eloszlásokat mutatják be. A megfelelő diagram típusának kiválasztása az adott adatok és az elemzés céljától függ, hogy a legpontosabban és érthetőbben tudjuk közvetíteni az információkat (Tóthné Parázsó L., 2011).

A kutatási eredmények értelmezése több lépésből áll, amelyek közé tartozik az adatok ellenőrzése, tisztítása és szerkesztése a pontosság biztosítása érdekében, valamint az adatok megfelelő rendszerezése az értelmezés megkönnyítése érdekében. A kutatóknak megfelelő statisztikai módszereket kell alkalmazniuk az adatok elemzéséhez és a megbízható következtetések levonásához. Ezenkívül figyelembe kell venniük az eredményeik szélesebb

körű hatásait és azt, hogy ezek hogyan alkalmazhatók a mindennapi helyzetekben (<https://mindthegraph.com/blog/hu/kutatasi-eredmenyek-ertelmezese/>).

III.FEJEZET. KÁRPÁTALJA IDEGENFORGALMI LEHETŐSÉGEI

Kárpátalja idegenforgalmi lehetőségei rendkívül változatosak és sokoldalúak, lehetővé téve, hogy minden látogató megtalálja az érdeklődésének megfelelő programokat és látnivalókat.

Kárpátalja gyönyörű természeti tájakkal rendelkezik, amelyeket hegyek, folyók, tavak és erdők színesítenek. A Kárpátok hegynyomai kiváló lehetőséget kínálnak túrázásra, hegymászásra és természetjárásra. Az érintetlen természet közelsége, a tiszta levegő és a csodálatos panoráma vonzza a természetkedvelő turistákat. Emellett számos nemzeti park és természetvédelmi terület található itt, ahol a látogatók megcsodálhatják a helyi flórát és faunát (Géczy G., 2017).

Kárpátalja gazdag kulturális és történelmi örökséggel rendelkezik. A térség számos várat, kastélyt és történelmi épületet kínál, amelyek a régió viharos múltjáról mesélnek. A középkori várak és kastélyok felfedezése izgalmas időutazásra invitál, míg a helyi múzeumok bemutatják a régió történelmét és kultúráját. Az ortodox, katolikus és görögkatolikus templomok építészeti szépsége és vallási jelentősége is kiemelkedő (Balla D. K., 2004).

Az aktív turizmus kedvelői számára Kárpátalja számos lehetőséget kínál. A hegyekben túrázás és hegymászás mellett a folyók és tavak kajakozásra, horgászatra és egyéb vízi sportokra is alkalmasak. Télen a síelés és snowboardozás népszerű tevékenységek, köszönhetően a jól karbantartott sípályáknak és síközpontoknak. Az aktív turizmushoz kapcsolódik még a kerékpározás, a lovaglás és a barlangászat is, amelyek mind kihívást és élményt nyújtanak a látogatóknak (Horváth Z., 2024).

Kárpátalja gazdag gasztronómiai hagyományokkal rendelkezik. A helyi konyha változatos és ízletes ételeket kínál, amelyek a régió sokszínű kultúráját tükrözik. A hagyományos ételek mellett a helyi borok és pálinkák is különleges élményt nyújtanak. A térségben gyakran tartanak gasztronómiai fesztiválokat és rendezvényeket, ahol a látogatók megkóstolhatják a helyi specialitásokat és megismerhetik a helyi szokásokat (Csernicskó I., 2019).

Kárpátalja egész évben számos kulturális és hagyományos fesztiválnak ad otthont. Ezek a rendezvények lehetőséget nyújtanak arra, hogy a látogatók bepillantást nyerjenek a helyi életbe, zenébe, táncba és kézműves hagyományokba. A helyi piacokon és vásárokon a turisták autentikus kárpátaljai termékeket vásárolhatnak, és közvetlenül találkozhatnak a helyi lakosokkal (Nagy Z. M., 2015).

Kárpátalja híres gyógyvizeiről és fürdőiről, amelyek kiváló lehetőséget nyújtanak a pihenésre és regenerálódásra. A termálfürdők és wellness központok különféle kezeléseket

kínálnak, amelyek a testi és lelki feltöltődést szolgálják. A gyógyturizmus keretében a látogatók kipróbálhatják a gyógyvizes fürdőket, masszázsokat és egyéb egészségmegőrző szolgáltatásokat (Kulin V., Mikola S., 2012).

III.1. Történeti áttekintés

A turizmus majd minden ágazata már abban az időszakban kezdett kibontakozni, amikor a térség a Monarchia, majd később Csehszlovákia része volt. Gróf Ervin Friedrich Schönborn-Buchheim nem sajnálta a pénzt, és jelentős befektetéseket tett a turizmus és az ahhoz kapcsolódó infrastruktúra fejlesztése érdekében. Kárpátaljának Csehszlovákiához csatolásával a vidék jelentős fejlődésnek indult, mind a nyári, mind a téli turizmus terén, beleértve a gyalogos és a síelős túrákat is. A kárpátaljai turistautak népszerűsítését elősegítette a szállodák, éttermek és turistaboltok hálózatának kiépítése. Népszerűsítő és reklámanyagok periodikusan jelentek meg, amelyek a kárpátaljai téli és nyári pihenési lehetőségeket és turisztikai nevezetességeket mutatták be cseh, szlovák, angol, francia és német nyelven. Az 1920–30-as évek szerény anyagi és technikai lehetőségei miatt Kárpátalja nem válhatott igazi üdülőövezetté. A megyében azonban megjelent a falusi, ökológiai, hegyi, síelős, iskolai és zarándokturizmus, és erőfeszítéseket tettek a külföldi utazók idecsábítására is (Fedinec Cs., Vehes M., 2010)

A bécsi döntéseket követő néhány évben Kárpátalja ismét a magyar közösség figyelmének középpontjába került. Az előzőleg már felfedezett vonzerők mellett a vidék síturizmusában rejlő lehetőségeket is felismerték, és a meglévő vasútvonalakat kihasználva egyre több turista érkezett a térségbe síelési célzattal. A hadászati előkészületek részeként kiépítették az Árpád-vonalat, melynek védelmi rendszere napjainkban a turisztikai látványosságok egyedi elemeként szolgál, mind magyar, mind ukrán szempontból (Berghauer S., 2012).

A visszacsatolás rövid időszakában a Magyar Turista Egyesület nagyszabású terveket szövögetett Kárpátalja turizmusának fellendítésére és hasznosítására vonatkozóan. A cél az volt, hogy a terület a magyar középosztály és a szerényebb jövedelmű dolgozók millióinak üdülőhelyévé váljon. Az egyesület tisztában volt a régió értékeivel, de természetesen ismerte annak korlátait is (Peitler Gy., 1939C).

A mai Kárpátalja területének visszacsatolása után a vármegyei vendégforgalmi bizottság a Bereg-Ugocsa vármegyék Beregszász székhelyű osztályigazgatóságát is

beolvasztotta soraiba. Az Ung és Máramaros vármegyék osztályintézősége szervezés alá került (Kaffka K., (Szerk.) 1939).

1944 és 1946 között Kárpátontúli Ukrajna (nemzetközi elismerés nélküli) átmeneti államalakulatként létezett, majd 1946 és 1991 között Kárpátalja a Szovjetunió fennhatósága alá került. Ez újabb impériumváltást és jelentős változásokat hozott magával (Csernicskó I., 2013).

A háború utáni helyreállítás időszakában teljesen leállt a lakosság mozgása, ami a belföldi és külföldi turizmusra is kihatott. A térség lakosai a hatvanas évekig még személyi igazolványokkal sem rendelkeztek, és később is jelentős akadályokba ütköztek a külföldi utazások során. A kiutazó állampolgárokat a belügyi szervek szigorúan ellenőrizték, különösen azokat, akik nyugati országokba kívántak utazni (Michalkó G., 2004B, Berghauer S., 2009B).

A szovjet érában a turisztikai szektor szinte teljes egészében rekreációs célokat szolgált. Emellett fejlődtek az alacsony költségvetésű turizmus formái is, mint például a gyalogtúrák, kirándulások, gasztronómiai túrák, síturizmus, autóbuszos utazások és gyermek- és ifjúsági (pionír) táborok (Fedinec Cs., Vehes M., 2010).

A hetvenes évektől kezdődően fokozatosan enyhült a rendszer, ám ebben az időszakban is főként a szervezett utazások élveztek előnyt. Az állam jelentős energiát fordított ezek ellenőrzésére és ideológiai tartalommal való feltöltésére. Az ifjúsági pihenés egyik jól ismert formája a táborokban (októbrista, pionír, komszomol, ifjúsági) történő üdülés volt (Berghauer S., 2012).

Ukrajna függetlenné válása 1991-ben újabb mérföldkövet jelentett Kárpátalja számára. A Szovjetunióból való kiválás következtében gazdasági és pénzügyi válság sújtotta az országot, ami az életszínvonal drasztikus csökkenéséhez vezetett. Természetesen a turisztikai létesítmények is szenvedtek a visszaeséstől, a kereskedelmi szálláshelyek jelentősen leromlottak, és nagy eltérés mutatkozott az ár és a szolgáltatások értéke között (Sass E., 2012A, 2012B).

A megterhelő gazdasági helyzetben lévő kárpátaljai magyarok és a Kárpátalját látogató magyarországiak között kapcsolatépítés kezdődött, amely kiterjedt a települési, iskolai és egyházi szintekre is. A vendégfogadás helyszínei a családi házak használaton kívüli szobái voltak, vagy a családok összehúzódtak, hogy helyet adjanak vendégeiknek. A növekvő magyarországi kereslet és a falusi turizmus kedvező híre miatt újabb magyarlakta települések csatlakoztak a vendégfogadáshoz, kialakítva a mai falusi turizmus szálláskínálatát. A civil szervezetek és egyesületek tevékenysége elsősorban színvonalas tematikus fesztiválok szervezésére és a külföldről érkező turistacsoportok koncentrált elosztására összpontosított. Megindult a turizmus szektor minőségi fejlődése, amelynek eredményeként a kereskedelmi

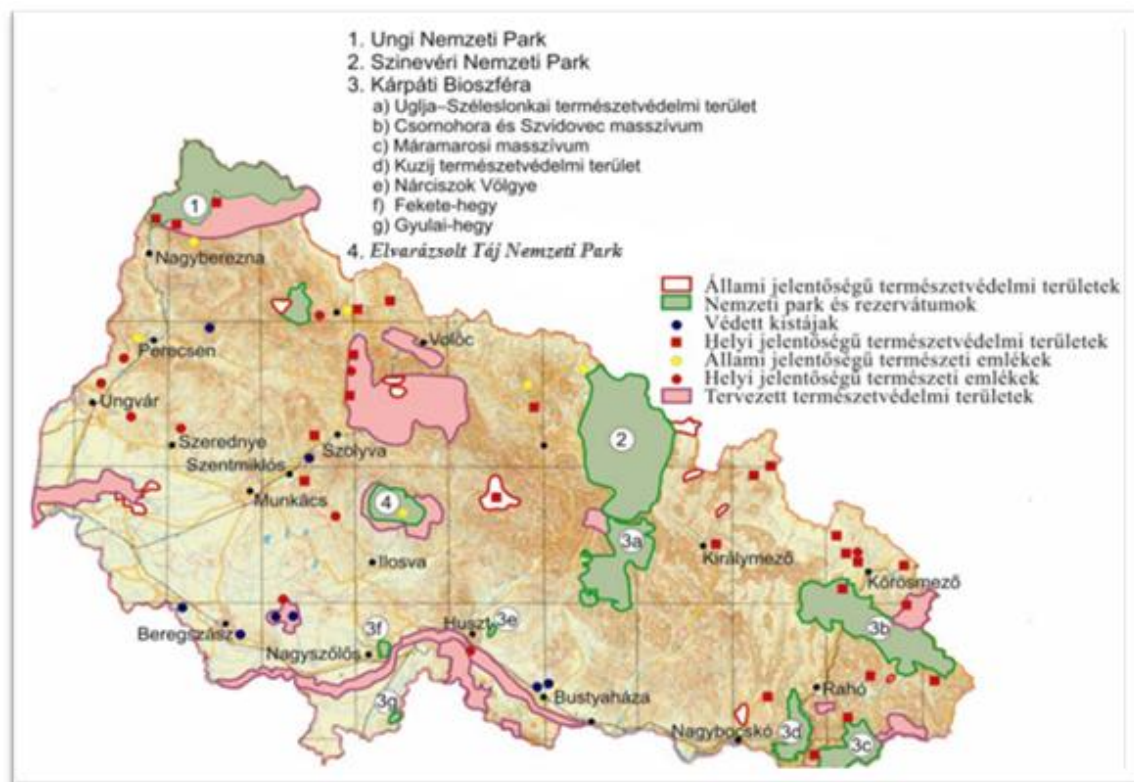
szálláshelyek mennyiségileg és minőségileg is pozitív változásokon mentek keresztül (Sass E., 2019).

III.2. Kárpátalja természeti vonzerői

Kárpátalja természeti szépségei rendkívül változatosak és lélegzetelállítóak. E régió elsősorban hegyvidéki tájaival, folyóival és érintetlen erdőivel nyugtázza le a látogatókat. A Kárpátok hegyvonulatai dominálják a tájat, amely vadregényes völgyekkel, meredek sziklával, hegyi legelőkkel és sűrű fenyvesekkel tarkított. A hegység bőséges vízfolyásai, gyors patakjai és csörgedező folyói életet adnak a vidéki területeknek, míg a tiszta levegő és a csendes környezet nyugalmat árasztanak. Az érintetlen természet magában hordozza a biológiai sokféleséget, gazdag élővilággal. A területen fellelhetők ritka növény- és állatfajok, mint például medvék, farkasok és különleges madárfajok. Kárpátalja erdei és hegyei kiváló helyet biztosítanak a túrázóknak, természetfotósoknak és vadon szerelmesei számára. A régió gazdag ásványvizekben és gyógyforrásokban, amelyek különleges egészségturisztikai vonzerőt jelentenek. A természeti környezet és a friss hegyi levegő összekapcsolódik az itt található termálvizek gyógyhatásaival, amely a regenerációra vágyók számára igazi felüdülést nyújt. Kárpátalja természet alkotta vonzerői nemcsak látványosak, de harmonikus és tiszta környezetet kínálnak a látogatók számára, amely messze elrugaszkodik a városi élettől, és lehetőséget ad a teljes kikapcsolódásra a természet ölelésében (<https://tourinform.org.ua/>).

III.2.1. Természetvédelmi területek Kárpátalján

Kárpátalja különleges természeti kincseit két nemzeti park – a Szinevéri és az Ungi Nemzeti Park –, egy bioszféra-rezervátum – a Kárpáti Bioszféra Rezervátum –, nyolc tájvédelmi körzet, több mint száz természeti emlék, valamint 44 kultúrpark védi szigorúan (6. ábra) (Izsák T., 2009).

6.ábra. Nemzeti parkok és természetvédelmi területek Kárpátalján

Forrás: Berghauer S., 2012

Kárpátalján kedvező kilátások mutatkoznak a nemzeti parkok és védett területek turisztikai hasznosítása terén, mivel a nemzetközi és ukrainai tapasztalatok is azt mutatják, hogy az érintetlen tájak vonzereje és az ökoturizmus iránti kereslet folyamatosan növekszik (Gyuricza L., 2009A, Berghauer S., 2010).

III.2.2. Ásvány- és termálvizek

A kárpátaljai ásványvizek gyógyhatásáról már az 1463-as években is találunk feljegyzéseket, a kémiai elemzésüket pedig 1803-tól kezdődően folyamatosan végezték. Az ivókúrára alkalmas vizeket kezdetben csak a forrásoknál fogyasztották, később azonban – bár még kezdetleges módon – távolabbi helyekre is elszállították őket (Tarpai J., 2013).

A megyében Ukrajnában található 36 különböző ásványvíztípusból 32 megtalálható és több olyan forrás is ismert, amelyek összetétele teljes mértékben megegyezik a kaukázusi ásványvizekével. Összesen 360 jelentősebb forrást és lelőhelyet tartanak nyilván, amelyek többsége mesterséges fúrások eredményeként jött létre (Berghauer S., 2012).

E források nagy része gyógyászati célokra is alkalmas, mivel különféle ásványi anyagokat – például kalciumot, magnéziumot, nátriumot és hidrogén-karbonátot – tartalmaz. Az ásványvizeket nemcsak palackozzák és forgalmazzák, hanem gyógyfürdőkben és szanatóriumokban is felhasználják. A helyi gazdaság és idegenforgalom szempontjából ezek a vízelőhelyek kiemelkedően fontos szerepet játszanak (Berghauer S., 2012).

III.2.3. Síturizmus

A megye területének közel 80%-át a Kárpátok hegyei és előhegyei borítják, ami kiváló lehetőséget teremt a téli sportok, és ezzel együtt a téli turizmus fejlődéséhez (Tarpai J., 2010).

Kárpátalja síturizmusa a megye domborzatához igazodva az északi, északkeleti, és keleti járásokban fejlődött ki. A legforgalmasabb sípályák a megye északnyugati részén, a Nagybereznai járásban, valamint a keleti részén, a Rahói járásban találhatók (Berghauer S., 2012).

Ukrajna területén Kárpátalja a legígéretesebb régió a síturizmus fejlesztése szempontjából. Ehhez itt minden szükséges feltétel adott. A hó magassága a hegyekben átlagosan 70-80 cm, a Dragobrat-völgyben a maximum 4 méter. A stabil hótakaró általában december közepétől március elejéig tart, a hegyvidéken - októbertől májusig. Évről évre nő a síközpontok száma, a meglévők minősége javul. A pályák sokfélesége lehetővé teszi a különböző szintű felkészültségű emberek számára a síelést, és egyes üdülőhelyeken kifejezetten gyermekek számára kialakított pályák vannak. A bázisok professzionális oktatókkal és mentőkkel vannak felszerelve, akik magasan képzett elsősegélynyújtásra képesek (http://www.transcarpathiatour.com.ua/tour_mount).

III.2.4. Természetjárás és bakancsos turizmus

A kedvező domborzati adottságoknak köszönhetően kiváló lehetőségek nyílnak gyalogtúrák szervezésére. A kínálat egyre változatosabbá válik, így a többnapos, napi 40-45 km-es szakaszokat felölelő kihívások mellett téli, családi vagy tematikus túrák (például a Tisza forrásvidéke, az Árpád-vonal) megszervezése is lehetséges (Barta D., 2023).

A Csornohora hegység legismertebb gyalogtúra útvonalai közé tartoznak a Hoverla és a Petrosz csúcsok, de a turisták szívesen keresik fel a történelem során jelentős szerepet játszó hágókat is, mint például a Vereckei-, Tatár- és Uzsoki-hágót. Emellett kedvelt célpontok a régi

hágókat is, mint például a Vereckei-, Tatár- és Uzsoki-hágót. Emellett kedvelt célpontok a régi Magyar-Lengyel és Cseh-Lengyel határterületek, a hegyvidéki tavak, mint a Brebeneszkul és a Neszamovite, valamint a Gorgánok gerincén vezető turistaösvények (Szilágyi Zs., 2006).

A túrák gyakran más Kárpátalján kínált turisztikai termékekkel, például a kulturális, városi és falusi turizmussal együtt, azokat kiegészítve valósulnak meg (Berghauer S., 2012).

III.3. Kárpátalja ember alkotta vonzerői

Kárpátalja ember alkotta vonzerői gazdag és változatos kulturális örökséget tükröznek, amely évszázadok során alakult ki a régió történelmi, etnikai és vallási sokszínűsége révén. A területen számos vár, kastély, templom, és kolostor található, melyek közül sok a középkorból maradt fenn. Ezek az építmények nemcsak történelmi jelentőséggel bírnak, hanem építészeti értékük is kiemelkedő.

A városokban és falvakban régi utcák, köhidak, és hagyományos népi épületek találhatók, melyek megőrizték az évszázados életmód jellegzetességeit. Ezen kívül a régióban több múzeum, galéria, és emlékmű is látogatható, amelyek a helyi kultúrát és történelmet mutatják be.

Kárpátalja híres továbbá a különféle kulturális rendezvényeiről, fesztiváljairól és vásáraitól, amelyek szintén vonzóak a látogatók számára. Ezek az események kiváló lehetőséget nyújtanak a helyi hagyományok, népszokások, és kézműves termékek megismerésére (Berghauer S., 2012).

III.3.1. Épített örökség

Kárpátalja ember alkotta vonzerői között kiemelt helyet foglalnak el a várak és várromok. A régióban található többek között a munkácsi, ungvári, nevickei vár, valamint a huszti, szerednyei, királyházi és nagyszőlősi várromok. Ezek közül a munkácsi és az ungvári vár őrizte meg leginkább eredeti formáját, míg a nevickei várban jelenleg is zajlanak felújítási munkálatok, de így is látogatható. Ezek a helyszínek Kárpátalja dicsőséges és olykor tragikus múltját idézik meg (Balog H., 2022).

A munkácsi vár (7.ábra) Kárpátalja egyik legkiemelkedőbb látnivalója, mind turisztikai, mind hadászati szempontból. Történelmének legfényesebb időszakai a Rákóczi-családhoz, Zrínyi Ilonához és II. Rákóczi Ferenc által vezetett szabadságharchoz kapcsolódnak. A munkácsi vár népszerűségét az is mutatja, hogy a Kárpátaljára látogató turisták többsége,

legyenek belföldiek vagy külföldiek, szinte mindig felkeresi ezt a látnivalót (Berghauer S., 2012).

7.ábra. Munkácsi vár

Forrás: <https://hu.advisor.travel/poi/Munkacs-var-316>

Kárpátalján a munkácsi várnak csupán az ungvári vár (8.ábra) lehet vetélytársa, amely évente közel 100 ezer látogatót fogad. A vár a 14. század elejétől kezdve négy évszázadon át a Drugeth-család birtokában volt, és ekkor építették ki védműveit is. Bercsényi Miklós idejében a fellegrát palotává alakították, majd a 18. század végétől a görögkatolikus papi szeminárium igényeinek megfelelően rendezték be. A papnevelde dísztermének freskói ma is láthatók az épületben. Jelenleg a vár falai között található a Kárpátaljai Helytörténeti Múzeum és Képtár, amelyek fejlesztésére nagy hangsúlyt fektetnek. Ennek keretében 2009-ben a fellegrát pincesorában egy „degusztációs” helyiséget nyitottak. Az ungvári vár turisztikai vonzerejét tovább növeli a mellette található skanzen (Berghauer S., 2012).

8.ábra. Ungvári vár

Forrás: <https://findandfollow.com.ua/hu/zahid/selo-grebinky/uzhgorodskyj-zamok-ta-zakarpatskyj-krayeznavchyj-muzej>

A várak mellett a vereckei honfoglalási emlékmű (9.ábra). is jelentős vonzerőt képvisel Kárpátalja épített örökségében. A Vereckei-hágón található honfoglalási emlékmű a magyarok 895-ös honfoglalásának emlékére épült. Az emlékmű egy stilizált kaput formáz, amely Magyarország határainak szimbolikus jelképe. Az alkotás a honfoglaló magyar törzsek Kárpátokon való átkelésének történelmi jelentőségét hivatott megörökíteni. Az 1996-ban felavatott emlékművet többször megrongálták, de azóta helyreállították, és napjainkban is a magyar történelem fontos szimbóluma Kárpátalján (<https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/ujraavattak-a-verECKEI-emlekmuvet/>).

9.ábra. Vereckei honfoglalási emlékmű

Forrás: <https://uj szo.com/verECKEI-hago>

A következő emlékmű, amely a magyarok dicső múltját idézi, a tiszaujlaki Turul emlékmű, amely Rákóczi Ferenc első győztes ütközetének állít emléket. Az emlékmű egy mesterségesen emelt, négyzet alaprajzú domb tetején áll, amelyre obeliszket helyeztek, annak tetejére egy gömböt, és arra egy szárnyait kitáró turulmadarat. A dombot az akkori Magyarország 38 megyéjéből hozott földből emelték, így is kifejezve a magyarság összetartozását. Az emlékművet 1945 tavaszán a szovjet hatalom parancsára lerombolták, de 1989. június 16-án helyreállították és ünnepélyesen átadták (Balog H., 2022).

Kárpátalja különleges értéket képvisel azáltal, hogy itt találhatók a ruszin kultúra építészeti emlékei, mint például a fatemplomok, valamint a csehszlovák uralom alatt épült impozáns épületek, amelyek a konstruktivizmus jegyeit hordozzák. Ezek az épületek különösen az egykori cseh negyedben, Ungváron (Galagó) és a megye különböző városaiban találhatók. A vidék gazdag templomépítészeti hagyományokkal is büszkélkedhet, ami számos turistát vonz ide. Kárpátalján találkozik egymással a keleti és nyugati kereszténység civilizációja, és ez a találkozás a templomépítészetben is megfigyelhető, ami a régió kultikus építészeti formáinak sokféleségét és keveredését eredményezi (Tarpai J., 2013).

Kárpátalján 44 múzeum található, amelyek többsége néprajzi és képzőművészeti gyűjteményeket őriz. Emellett azonban földtani, könyvtörténeti, zoológiai, erdészeti és történelmi kiállítások is várják a látogatókat. A turisták körében különösen népszerű az ungvári skanzen, a Beregszászban található Beregvidéki Múzeum, valamint az ungvári Kárpátaljai Helytörténeti Múzeum és Képtár (Berghauer S., 2009).

III.3.2. Fesztiválok és rendezvények

A vidék fesztiváljainak jelenlegi gazdag kínálatát a megye különböző népei, kultúrái, vallási felekezetei, valamint a helyben termesztett mezőgazdasági termékek (például szőlő, paprika, burgonya, szilva, barack, cseresznye stb.) hozták létre. Mindez remekül kiegészíti a terület történelmi, építészeti értékeit, valamint érintetlen és vonzó természeti adottságait (Sass E., 2016A):

Manapság évente már több tucat fesztivált rendeznek, amelyek három kategóriába sorolhatók:

- művészeti fesztiválok (zenei, tánc, népművészet/folklór),
- gasztronómiai fesztiválok (ételek, italok, termények, és a gasztronómiai hagyományokat ápoló rendezvények),

– egyéb rendezvények (tájhoz vagy természeti értékhez kapcsolódó, hagyományőrző, történelmi helyszínekhez köthető események; ünnepekhez, népszokásokhoz fűződő, búcsúk, sportesemények) (Tarpai J., 2013).

Az év folyamán több mint 160 fesztivált rendeznek ebben a régióban. Akár egyetlen nap alatt is meglátogatható három különböző helyszínen tartott esemény. Számos egyedi fesztivál is várja az érdeklődőket, mint például a "Káposztatekercsek Fesztiválja" Csetfalván, a "Szilvalikőr Fesztivál" Gecsében, a Hucul Sajtfesztivál Rahón, a "Bogyófesztivál" Gyulán, a Kukoricafesztivál Tiszabökényben, vagy a "Mézfesztivál" Munkácson (<https://sadyba.turul.com.ua/hu/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B3/>).

A bortermelő hagyományok újjáéledésével egy időben váltak a borfesztiválok a kárpátaljai turisztikai programok részévé. Ezek közül a legnépszerűbb és leglátogatottabb a Munkácsi Vörösbortesztivál (Tarpai J., 2013).

Ezen kívül október elején rendezik meg Beregszászon a Bereg Fest fesztivált, amely 1963-ban indult, és hivatalosan is Kárpátalja egyik legrégebbi fesztiváljának számít (<https://sadyba.turul.com.ua/hu/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B3/>).

A hagyományőrzési céllal rendezett események is megtartják jelentőségüket. Ilyen például a Salánkon megrendezett Jurta-tábor, a januárban, a régi pravoszláv naptár szerint, a megye több helyszínén zajló „Kárpátaljai Betlehemes”, valamint a Rahón tartott pásztorok kikísérése a havasi legelőkre (Berghauer S., 2012).

Kárpátalja legújabb fesztiválját a japán cseresznye (szakura) virágzása ihlette, amely valódi turisztikai célponttá tette a régiót az április végi, május eleji időszakban. Ungváron ilyenkor a Galagó negyed rózsaszín virágpompában tündököl (10.ábra). A turisták lenyűgözése érdekében nemcsak Ungváron, a Galagó negyeden kívül, hanem Munkácson és más kárpátaljai városokban is jelentős szakura-ültetések történtek az elmúlt években (Sass E., 2019).

10.ábra. Szakura virágzás Ungváron

Forrás: <https://oktv.ua/turizm/uzhgorod-priglasheet-na-sakura-fest>

A sportfesztiválok közé tartoznak a Volóci Téli Motívumok (Szarvasháza (Zsdenyijevo), Verhovina) és a Drahobrát Planéta (Felső-Tisza-vidék) nevű rendezvények. Egyre nagyobb népszerűségnek örvendenek a megyeszékhelyen tartott újabb fesztiválok is, mint például a Menyasszonyparádé és a Mikulásfesztivál (Tarpai J., 2013).

A pandémia és a háború jelentős kihívásokat állított a fesztiválok és rendezvények elé Kárpátalján, ahol a kulturális, gasztronómiai és hagyományörző események hosszú évek óta fontos szerepet játszanak a közösségi életben és a turizmusban. A koronavírus-járvány kitörése óta számos fesztivált kellett elhalasztani vagy lemondani, ami komoly hatást gyakorolt a régió gazdaságára és közösségi életére.

A COVID-19 alatt a kormányok világszerte szigorú korlátozásokat vezettek be a fertőzés terjedésének megfékezése érdekében. Ezek a korlátozások magukban foglalták a tömegrendezvények betiltását, a szociális távolságtartás előírását és az utazási korlátozásokat, amelyek mind akadályozták a fesztiválok megrendezését. Kárpátalján a hagyományosan nagy tömegeket vonzó események, mint a borfesztiválok, a sakura ünnepségek vagy a különböző gasztronómiai fesztiválok, mind áldozatul estek ezeknek az intézkedéseknek. Az események elmaradása nemcsak a helyi gazdaságot sújtotta, hanem a közösségi életet is megnehezítette, hiszen ezek a rendezvények fontos szerepet játszanak a közösségek összetartásában (Sass E., Berghauer S., Tóth A., Linc A., 2023).

A járvány nyomán kialakult helyzetet tovább súlyosbította a háború kitörése Ukrajnában. A konfliktus közvetlenül érinti Kárpátalját is, ahol a fesztiválok és rendezvények szintén áldozatul estek a biztonsági helyzet romlásának. A háború miatt sok rendezvényt lemondtak, mivel a szervezők és résztvevők számára az életbiztonság elsődleges prioritássá vált. A fesztiválok, amelyek korábban a helyi kultúra és hagyományok megőrzésének eszközei voltak, most háttérbe szorultak, mivel a háborús helyzet kiszámíthatatlanná és veszélyessé tette a nagyobb közösségi események megrendezését (<https://kmmi.org.ua/cikkek/hirek/molnar-laszlo-haboru-idejen-is-mindent-megteszunk-a-kulturalis-programok-megvalositasaert>).

Ezek a kihívások arra kényszerítették a kárpátaljai közösségeket, hogy újraértékeljék és átszervezzék a fesztiválok és rendezvények megszervezésének módját. Néhány eseményt online térben próbáltak megvalósítani, hogy megőrizzék a hagyományokat és a közösségi szellemet. Ugyanakkor ezek a digitális megoldások nem pótolhatják teljesen a személyes találkozások élményét és a közösségi együttlét varázsát, amit a fesztiválok nyújtanak.

IV. A HONISMERETRŐL ÁLTALÁNOSAN

Az oktatás és nevelés feladata mindig az volt, hogy biztosítsa egy nép fennmaradását, és ezáltal hozzájáruljon az emberiség folytonosságához. Ez magában foglalja a fiatalok ellátását olyan tudással és értékekkel, amelyek képessé teszik őket a boldogulásra, a megélhetésre, valamint arra, hogy az idősebb generációk számára méltóságteljes öregkort és a gyermekek nevelésének lehetőségét biztosítsák. Minden nép megteremti a maga módszereit és intézményrendszerét, amelyek révén átadhatja azokat az ismereteket és tapasztalatokat, amelyeket a történelem során felhalmozott, illetve amelyek még a történelem előtti időkből fennmaradtak – a természeti népektől kezdve a modern társadalmakig –, hogy az egymást követő nemzedékek továbbörökíthessék ezeket (Andrásfalvy B., 2001).

A honismeret módszertanát tekintve sem tisztán természettudományos, sem kizárólag szellemtudományos megközelítés. Ehelyett mindkét terület módszereit ötvözi, és mindig egy adott helyre és időre vonatkozóan alkalmazza azokat (Karl J., 1929).

A honismereti kutatások legutóbbi fellendülése azt eredményezte, hogy a honismeret megfelelő helyet foglal el az oktatási rendszerben, különösen az általános iskolákban és a felsőoktatásban. A honismeret elemei minden tantárgyi programba beépültek, és a honismereti anyag helyet kapott a magyar nyelv, irodalom, földrajz, történelem stb. tantárgyak tanításában. Nem meglepő ez, mivel a modern honismeret egy sokrétű tudományág. Ez egyszerre jelenti a saját táj ismeretének népi felfogását, tudományos, átfogó kutatását, valamint egy gyakorlati társadalmi mozgalmat. Ukrajna felsőoktatásában, amely a turizmus iparága számára képez szakembereket, a honismerethez különböző tudományágak kapcsolódnak – földrajz, közgazdaságtan, történelem, etnográfia, művészettörténet, muzeológia (<http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-menedzhmenta/Interactivnij-kompleks/KKGT/L1.pdf>).

IV.1. A honismeret történelmi aspektusai

A történeti honismeret a honismeret, a történeti regionalizmus és általában a történettudomány szerves része. J. Vermeics szerint a történeti regionalizmus a retrospektív kutatások területe, amely az emberi közösségek életfolyamatait és kommunikációs kapcsolatait vizsgálja a történelmileg kialakult régiók határain belül. A honismeret történeti kutatásokat a térhasználat

sajátosságai, a településszerkezet jellege, a terület urbanizációs szintje, valamint a hagyományos kultúrák komplexumainak megőrzöttsége vagy elmosódottsága alapján végzik.

A történeti honismeret egy integratív tudományos irányzat, amely egy adott ország, város vagy falu meghatározott részének történelmét, természetét, népességét, gazdaságát, kultúráját és emlékeit vizsgálja. Emellett saját rendszere van a társadalmi kapcsolatok kialakítására, és ezekre támaszkodik (Holubko V.E., Kacsaraba Sz.P., Szeredjak A.V., 2005). A tudósok két nagy időszakot különböztetnek meg az iskolai honismeret fejlődésében:

Első időszak (a legrégebbi időktől a 20. század elejéig): Ezt az időszakot az jellemzi, hogy az iskolai oktatás és nevelés során az adott környezet objektumait csak alkalmilag, rendszertelenül használták fel.

Második időszak (az 1920-as évektől napjainkig): Ez az időszak jelentős minőségi változásokat hozott. A honismeret a pedagógiai folyamat minden aspektusába bevonódott, ami két fontos következménnyel járt: egyrészt önálló pedagógiai rendszerré fejlődött, másrészt a közoktatás átfogó rendszerének szerves alakító elemévé vált (Scsuka H., 2023).

A régió kutatás információs alapját kezdetben a gyakorlati szükségletek határozták meg, például a területek gazdasági feltárása, amelyhez tudományos vizsgálódások kapcsolódtak. Az első földrajzi és történeti leírások már az ókorban megjelentek, például Hérodotosz és Hekataiosz munkáiban, majd a középkorban bizánci és arab források, valamint nyugat-európai utazók írásai egészítették ki ezeket az ismereteket. A reneszánsz idején a földrajzi leírások humanista szemlélettel gazdagodtak. A 16–18. században a térképészet és a statisztika tudományos fejlődése tovább mélyítette a régiókról szóló ismereteket. Ezek az információk megalapozták a modern régió kutatás és államtudomány kialakulását, amely a területek részletes feltérképezésével és leírásával foglalkozott (Holubko V.E., Kacsaraba Sz.P., Szeredjak A.V., 2005).

A 19. században Ukrajnában a helytörténet jelentősen fejlődött az egyetemek, kulturális és etnográfiai központok megjelenésével, amelyek a helyi tárgyi és szellemi kultúra feltárását segítették. Az oktatásban a helytörténeti tanulmányokat először módszertanilag dolgozták ki, különös hangsúlyt fektetve a nemzeti hagyományokra és az anyanyelvi oktatásra. A 20. század elején a helytörténeti ismeretek az ukrán pedagógia elméletébe és gyakorlatába is beépültek, és az oktatásban a gyermek környezetének részletes megismerésére összpontosítottak. A helytörténet oktatását népszerűsítették a tanári képzésben és a felnőttoktatásban, miközben az iskolákban tanulmányi kirándulások, múzeumok és helytörténeti tananyagok jelentek meg. A helytörténet jelentős szerepet játszott a nemzeti nevelésben, összekapcsolva a történelmi és kulturális ismereteket a földrajzi oktatással (Scsuka H., 2023).

Ukrajna függetlensége új lendületet adott az iskolai helytörténeti tevékenységeknek, amelyeket országos akciók, például emlékkönyvek és kulturális örökségi gyűjtemények kiadása ösztönzött. A helyi hagyományok és szokások megőrzését célzó programok, mint például a „Szülőföldem – őseim földje” mozgalom, valamint történeti és földrajzi expedíciók jelentős szerepet játszottak ebben. Az oktatási intézményekben működő iskolai múzeumok megalapozását a múzeumokról szóló törvény és a vonatkozó szabályozások segítették, melyeknek köszönhetően 2004-re több mint 2500 múzeumot regisztráltak. Ezek a múzeumok az iskolai helytörténeti nevelés fontos eszközeivé váltak. A helytörténeti oktatás fejlődéséhez hozzájárultak a különböző versenyek, konferenciák és kutatási projektek, amelyeket a Turizmus és Helytörténet Központja és annak regionális egységei szerveztek. Az iskolákban több tízezer diák vett részt helytörténeti és turisztikai szakkörökben. Az 1990-es évektől kezdve országos és regionális kezdeményezések, például történeti expedíciók, szakkörök és kiadványok ösztönözték a fiatalokat a helyi örökség megismerésére és dokumentálására. Az iskolai helytörténet célja a nemzeti történelmi gyökerekhez való visszatérés elősegítése, valamint a hazaszeretet és a kulturális identitás erősítése a fiatal generáció körében, ötvözve a hagyományos és modern oktatási formákat (Prokopcsuk V.Sz., 2010).

IV.2. A honismeret fogalma, célja

A hon- és népismeret magában foglalja népünk kulturális örökségének legjellemzőbb sajátosságait, nemzeti kultúránk hagyományos elemeit és a néphagyományokat. Lehetőséget ad olyan élményszerű egyéni és közösségi tevékenységek végzésére, amelyek elősegítik a család, az otthon, a lakóhely, a szülőföld, a haza és annak népei iránti tisztelet és azonosulás kialakulását. Hozzájárul az egyéni, családi, közösségi és nemzeti identitástudat megerősítéséhez, valamint áthatja és megalapozza a különböző műveltségi területeket. Mint rendszerezett ismeretanyag, elősegíti a népi kultúra értékein keresztül a saját és más kultúrák, valamint a természeti és társadalmi környezet értékeinek megbecsülését és védelmét. Támogatja a szociális érzékenység fejlődését, és pozitív hozzáállást alakít ki a kulturális és környezeti sokszínűség iránt (https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2013/01/honism_5-6.pdf).

A honismeret közművelődési tevékenységként és széleskörű tömegmozgalomként értelmezhető. Két alapvető iránya van:

Kutatás és gyűjtés: Célja a helyi természeti és társadalmi jelenségek feltárása és rendszerezése, amely a résztvevők önálló munkájára és aktív közreműködésére épül.

Ismeretterjesztés: A honismereti ismeretek széles körben való megosztása, amely könyvek, cikkek, előadások és egyéb formák révén jut el a lakossághoz, így hozzájárul a tudás közvetítéséhez és terjesztéséhez ([http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Kompetenciafejlesztési_lehetségek_a_hon-
_s_npísmertet_terletnV2/a_helyismeret_a_helytrtnet_s_a_honismeret_fogalmainak_meghatroz
sa.html](http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Kompetenciafejlesztési_lehetségek_a_hon-
_s_npísmertet_terletnV2/a_helyismeret_a_helytrtnet_s_a_honismeret_fogalmainak_meghatroz
sa.html)).

A honismeret kutatásának tárgya egy konkrét régió, míg az objektuma a természet, a népesség, a gazdaság, a történelmi múlt, valamint az anyagi és szellemi kultúra emlékei. Ezek az összetevők különböző tudományágak vizsgálati tárgyai, eltérő kutatási módszerekkel. Ugyanakkor a honismereti tevékenység minden irányzatának közös tárgya a "táj". A "táj" fogalma feltételes, és attól függ, hogy ki és milyen céllal tanulmányozza azt (<http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-menedzhmenta/Interactivnij-kompleks/KKGT/L1.pdf>).

A helyismeret fogalma gyakran együtt jelenik meg a honismeret és a helytörténet kifejezésekkel. Ezek, valamint a ritkábban említett táj kutatás és regionális tudomány egymással rokonságban állnak, de tartalmuk nem teljesen azonos (<https://cskwiki.hu/honismeret/>). Míg a népismeret egy egész állam népéről szóló ismeretek összessége, addig a honismeret egy adott területről – például egy faluról, városról, járásról vagy megyéről – szóló komplex ismeretek rendszere. A honismeretben központi szerepet játszik a „táj” fogalma, amely kulcsfontosságú és alapvető terminológiai elem. A tájról alkotott történeti-térbeli elképzelések – határai és mérete – a történelem különböző szakaszaiban nemcsak természeti-földrajzi, hanem közigazgatási-területi, politikai-gazdasági és más tényezőktől is függték, amelyek jelentős hatást gyakoroltak e fogalom kialakulására és fejlődésére. A honismereti kutatás minden irányában a táj taxonomikus egységként jelenik meg, ahol a hely, a tér és a terület meghatározó szerepet tölt be. A „táj” fogalma szélesebb és szűkebb értelemben is használatos. Szélesebb értelemben egy nagy területet vagy egy egész közigazgatási egységet jelent, amely autonóm területet vagy kerületet is magában foglalhat. Szűkebb értelemben egy viszonylag kis területet takar, amelyet alapos, komplex vizsgálat tárgyává lehet tenni (Prokopcsuk V.Sz., 2010).

IV.3. Honismeret az oktatásban

Johannes Amos Comenius, akit az első modern pedagógusként tartanak számon, már a XVII. század közepén megvalósította a helytörténet oktatását *Orbis Pictus* (A látható világ) című tankönyvével. Hazánkban azonban a közvetlen környezet és a lakóhely iránti érdeklődés, valamint ezek iskolai tananyagban való tényleges megjelenése leginkább a felvilágosodás időszakára tehető (Rigó B., 2013).

A két világháború közötti időszakban (1920–1944) a helytörténeti oktatás jelentős szerepet kapott a nemzeti identitás erősítésében. Az oktatáspolitikai célja az volt, hogy a tanulók megismerjék szűkebb környezetük történelmi és kulturális értékeit, ezáltal erősítve hazaszeretetüket és közösségi elköteleződésüket. A korszakban a helytörténet tantárgyként is megjelent, és az iskolai tananyag szerves részévé vált, különösen a földrajz és történelem tantárgyak keretében. A tanítók kulcsszerepet játszottak a helyi események, szokások és hagyományok bemutatásában, valamint a közösségi ünnepek megszervezésében. Az oktatást gyakran kiegészítették helyszíni látogatásokkal, amelyek tovább mélyítették a diákok kötődését szülőföldjükhöz (Rigó B., 2013).

Az elmúlt egy-másfél évszázadban a hon- és népismeret tanításának és tanulásának társadalmi-környezeti feltételei alapvetően átalakultak, és ez a változás napjainkban még inkább felgyorsult. A környezet megismerésében és megismertetésében az iskola szerepe egyre jelentősebbé vált, miközben sajnálatos módon a család és a lakóhelyi környezet nevelő hatása fokozatosan háttérbe szorult (Csorba Cs., 2010).

A korábbi tantervi tapasztalatok és az új Nemzeti alaptanterv célkitűzéseinek figyelembevételével a hon- és népismeret tanterv az alábbi alapelvekre épül:

- Biztosítson minél több lehetőséget a tanulás tapasztalati úton történő megközelítésére, az ismeretek élményalapú pedagógiai módszerekkel való elsajátítására!
- Tegye lehetővé a népi kultúra elemeinek összehasonlítását a modern mindennapi élet gyakorlataival!
- Tartalmazzon mértéktartó mennyiségű új ismeretet és fogalmat, hogy elegendő idő jusson a változások észlelésére, az ok-okozati összefüggések feltárására!
- Többféle szempontból mutassa be a hagyományos gazdálkodási életmódot, amely a természettel való harmonikus együttélésen alapul!
- Nyújtson mintát a hagyományos férfi- és női szerepekre való felkészüléshez!
- Segítse elő a klasszikus családmódel alapjainak elsajátítását!

- Ismertesse a közösségi életforma működését, valamint az egymásnak nyújtott kölcsönös segítség gyakorlati megvalósításának lehetőségeit!
- Alapozza meg a jelenkori társadalom szerkezetének és működésének megértését a hagyományos népelet társadalmi jelenségeinek személyes tapasztalatokon alapuló bemutatásával!
- Ösztönözzön a szűkebb és tágabb szülőföld, valamint a magyar nyelvterület hagyományainak és történelmi emlékeinek felfedezésére!
- A tanterv célja, hogy a néprajzi ismeretek segítségével támogassa a hon- és népismeret oktatását (<https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-hon-es-nepismeret-tantargy-tanitasahoz.pdf>).

V. FEJEZET. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK ELEMZÉSE

V. 1. Általános adatok

2024-ben online kérdőíves módszer alapján felmérést végeztünk a kárpátaljai magyar iskolákban tanító földrajz pedagógusok körében, abból az okból kifolyólag, hogy nekik milyen meglátásaik vannak a honismereti útvonalakkal kapcsolatban. Kritériumnak annyit szabtuk meg, hogy az adott tanár valamely Kárpátalján található magyar nyelvű oktatási intézményben végezzen oktatási tevékenységet földrajz óra keretein belül.

A munka megkezdése előtt fel kellett kutatnunk az adott iskolák elérhetőségeit, mely adatok hozzáféréséhez kettő darab forrást használtunk fel. Ezek a források a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség honlapján található kárpátaljai magyar iskolák listája, ahol mind a 100 darab magyar oktatási intézmény fellelhető, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola honlapján megtalálható, természetrajz- és földrajzversenyre érkező magyar tannyelvű iskolák listája. Ezen két lista alapján történt a felmérés, az iskolák e-mail címére küldtük ki az űrlapokat, melyekben feltüntettük, hogy az adatközlők csakis az adott oktatási intézmény földrajz pedagógusai lehetnek. Hogy minél nagyobb kitöltési arányt érjünk el, ezért nem csak a tanintézmények e-mail címére küldtük ki a kérdőíveket, hanem más szociális felületeken is megpróbáltuk felkeresni a földrajz tanárokat.

Az összegzett adatok a Google Űrlap és a Microsoft Office Excel programok segítségével kerültek feldolgozásra. A kapott adatok szemléletesebb bemutatása érdekében különböző diagramokat és táblázatokat készítettünk a programok segítségével.

Kapcsolódó elvárásnak találtuk, hogy a felmérésben résztvevők adják meg a nevüket is, annak érdekében, hogy biztosra mehessünk, az online kérdőívet az töltötte ki akinek mi azt szántuk. Az űrlapot végül 14 nő (50%) és 14 férfi (50%) földrajz pedagógus töltötte ki. Tehát összesen 28 tanárt tudtunk megkérdezni a honismereti útvonalakkal kapcsolatos meglátásaikról. A kérdőív 18 kérdést tartalmaz.

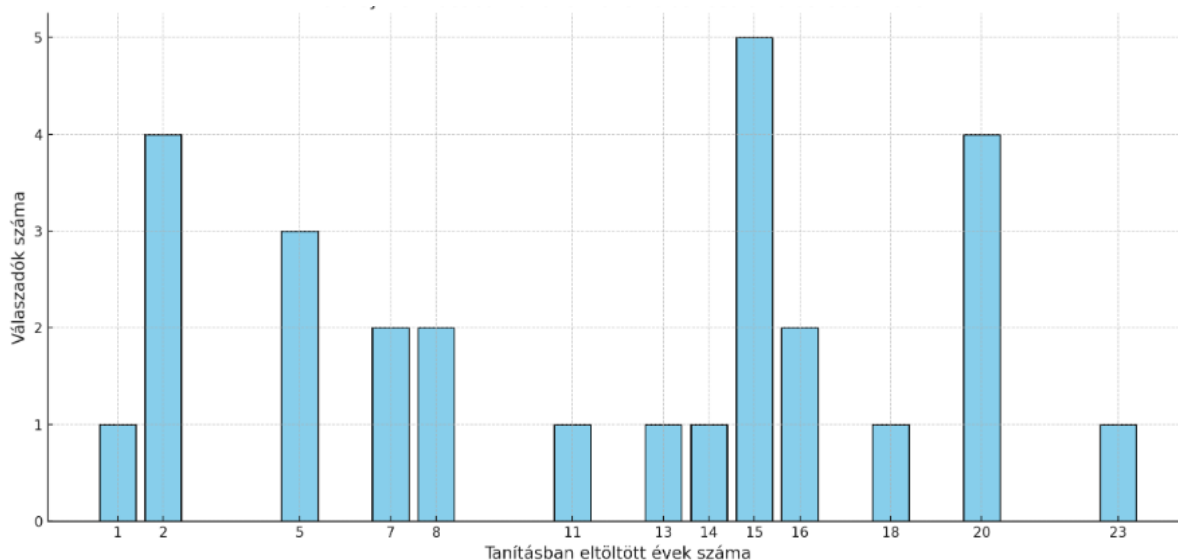
Az adatok elemzése során az intézmények számát vizsgálva megállapítható, hogy a kérdőívet kitöltő földrajzpedagógusok összesen 26 különböző oktatási intézményből származtak, amelyek változatos helyszíneken helyezkednek el. Az említett intézmények közül két iskolát külön is kiemelhetünk: a Beregszászi Bethlen Gábor Líceumot, valamint a Beregszászi Kossuth Lajos Líceumot, ahol az intézményenként kitöltött kérdőívek száma kiemelkedett, ugyanis mindkét helyről két-két földrajztanár vett részt a felmérésben.

A kitöltött kérdőívek elemzése során a pedagógusok földrajz tanításában eltöltött idejének eloszlása változatos képet mutat, amely érdekes következtetések levonására ad lehetőséget. A válaszadók között találhatók egészen pályakezdő tanárok, valamint olyan tapasztalt oktatók is, akik több évtizedet töltöttek a földrajz tantárgy tanításával, így az eredmények tükrözik a szakma különböző szintjeit és tapasztalati szakaszait. Az adatokból látható, hogy a válaszadók között egy olyan pedagógus található, aki mindössze 1 éve tanít földrajzt, ami azt jelenti, hogy friss tapasztalatokkal rendelkezik, és valószínűleg még az oktatói hivatás kezdeti szakaszában jár. Továbbá négy válaszadó esetében a tanítási tapasztalat 2 év, ami szintén a pályakezdők csoportját erősíti. Ezek az oktatók még valószínűleg a tanítási gyakorlatok, módszertanok, és a tanulókkal való hatékony kommunikáció elsajátításának szakaszában vannak.

A középhaladó tanárok csoportjába sorolhatók azok, akik 5-16 éves tanítási tapasztalattal rendelkeznek. A válaszadók közül 3 fő már 5 éve tanít, 2-2 fő pedig 7 és 8 éves tapasztalattal bír. További 1 fő 11 éve, 1-1 személy 13 és 14 éve tanít. Ezen a szinten az oktatók már jelentős módszertani tapasztalattal rendelkeznek, de valószínűleg még nyitottak az új tanítási technikákra és innovációkra. A válaszadók közül további 5 fő már 15 éve tanít földrajzt, 2 fő pedig 16 éve végzi ezt a tevékenységet. Ez az időtáv már jelentős szakmai érettséget és elkötelezettséget tükröz.

Az adatok alapján kisebb csoportot alkotnak a kifejezetten hosszú, több mint 16 éves tanítási tapasztalattal rendelkező tanárok. Ebbe a csoportba tartozik egy pedagógus, aki 18 éve tanít, valamint négy oktató, akik már 20 éves tanítási múlttal büszkélkedhetnek. Ezen felül található egy tanár aki 23 éve oktat földrajzt, ami szintén kiemelkedő szakmai tapasztalatot jelez (11.ábra).

Érdemes megjegyezni, hogy a válaszadók közül a legtöbben a 15 év körüli tapasztalati szinten helyezkednek el, hiszen ez a leggyakoribb válasz (5 fő). Ez az adat arra utalhat, hogy a megkérdezett pedagógusok többsége már túl van a pályakezdő időszakon, és stabil, kiforrott oktatói szemlélettel rendelkezik. Az, hogy négy pedagógus már 20 éve tanít földrajzt, további stabilitást és tapasztalati bázist biztosít az oktatói közösség számára.

11.ábra. A földrajz tanításában eltöltött évek eloszlása a válaszadók között
Forrás: saját szerkesztés

V.2. Az útvonaltervek megszervezésével kapcsolatos adatok

A felmérés további kérdéseiben a kárpátaljai magyar iskolákban tanító földrajz tanároknak a honismereti kirándulásokkal kapcsolatos véleményeinek felmérésével foglalkoztunk. Érdeklődésünk arra összpontosult, hogy a megkérdezett pedagógusoknak mik a tapasztalatai a kirándulásokban, mennyire használnák a kész honismereti útvonalterveket, mely objektumokat látogatnák meg és véleményük szerint a diákok részt vennének-e ilyen utazásokban.

Az adatok alapján a válaszadók többsége rendelkezik tapasztalatokkal honismereti kirándulások szervezésében vagy részvételében, ami jelentős betekintést nyújt az ilyen típusú tevékenységek fontosságába és kihívásaiba.

Pozitív tapasztalatok és résztvevők élményei

A válaszok alapján sok pedagógus számára a honismereti kirándulások pozitív élményeket jelentenek mind szervezőként, mind résztvevőként. Számos tanár kiemelte, hogy a tanulók kedvelik ezeket az eseményeket, és a programok gazdagítják történelmi, földrajzi és kulturális ismereteiket. Az említett helyszínek, mint például a Huszti várrom, a Szolyvai emlékpark, a Szinevéri-tó vagy a Munkácsi vár, mind a régió kulturális és történelmi örökségét erősítik, hozzájárulva a hazaszeretetre és hagyományörzésre neveléshez.

Szervezési kihívások

Több válaszadó említette, hogy a kirándulások megszervezése nem egyszerű feladat. Főbb problémaként a következőket azonosították:

- **Költségvetési korlátok:** Az iskolák szűkös anyagi forrásai miatt sok helyen nem lehetséges ilyen programokat finanszírozni.

- Logisztikai nehézségek: A kirándulások megszervezése során nehézséget okoz a diákok eltérő igényeinek és elvárásainak összehangolása.
- Külső körülmények: Egyes válaszokban említésre került, hogy a jelenlegi társadalmi és gazdasági helyzet is akadályozhatja a kirándulások megvalósítását.

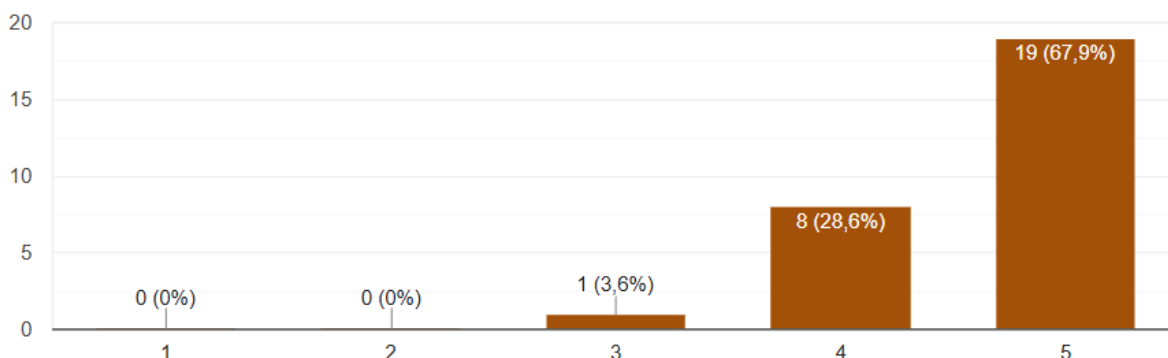
Tapasztalatok hiánya

Néhány válaszadó jelezte, hogy nincs tapasztalatuk honismereti kirándulások szervezésében. Ennek fő oka az volt, hogy az iskolákban ilyen programokat eddig nem szerveztek, vagy más prioritások miatt nem került rájuk sor. Egyes tanárok viszont résztvevőként már találkoztak hasonló eseményekkel, és elismerték azok jelentőségét.

Rendszeresen szervezett programok

Több pedagógus beszámolt arról, hogy évente rendszeresen szerveznek honismereti kirándulásokat. Ezek a programok helyi és regionális helyszínekre irányulnak, amelyeket a diákok élvezetesnek és tanulságosnak találnak. Egyes tanárok hangsúlyozták, hogy ezek a kirándulások a diákok számára nemcsak tanulási lehetőséget jelentenek, hanem élményekben gazdag kikapcsolódást is.

A válaszok alapján megállapítható, hogy a válaszadók döntő többsége rendkívül fontosnak tartja a honismereti kirándulásokat a földrajz oktatásban. A válaszok 67,9%-a (19 fő) a legmagasabb, 5-ös értékelést adta, míg további 28,6% (8 fő) 4-es osztályzattal szintén magas jelentőséget tulajdonított ezeknek a programoknak (12.ábra). Mindössze egy válaszadó adott közepes, 3-as értékelést, míg alacsonyabb (2-es vagy 1-es) értékelést senki sem adott. Ez az eloszlás egyértelműen mutatja, hogy a földrajzoktatásban részt vevő pedagógusok szinte egyöntetűen elismerik a honismereti kirándulások szerepét, mint a tantárgyhoz kapcsolódó ismeretek elmélyítésének és a tanulók gyakorlati tapasztalatainak bővítésének hatékony eszközt.

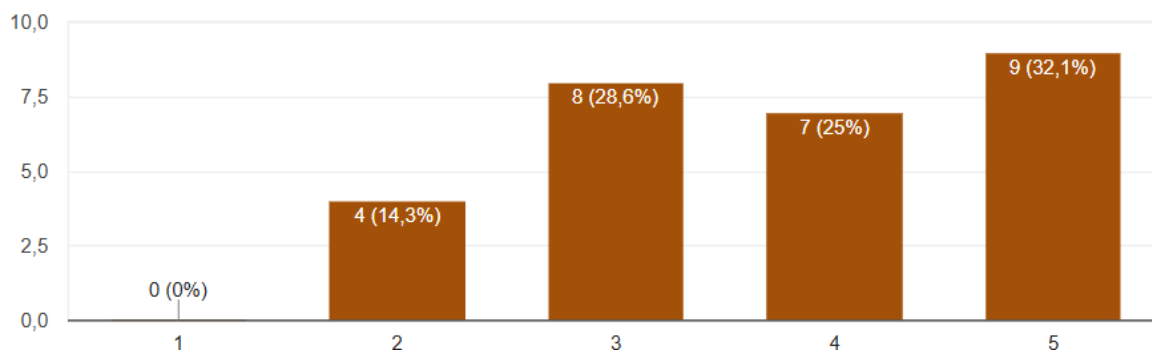
12.ábra. A honismereti kirándulások fontosságának értékelése

Forrás: saját szerkesztés

A kitöltők meglátásai szerint a pedagógusok kiemelik a honismereti kirándulások számos oktatási és nevelési előnyét, különösen a földrajz tantárgy szempontjából. A válaszadók szerint a kirándulások lehetőséget nyújtanak a tanórán szerzett elméleti ismeretek gyakorlati megtapasztalására, mint például a földrajzi fogalmak (domborzat, folyók, kőzetek) személyes megfigyelése. Az ilyen élményalapú tanulás mélyebb és maradandóbb tudást eredményez. Ezek az események hozzájárulnak a tanulók helyismeretének és környezetük földrajzi, történelmi és kulturális értékeinek megismeréséhez, erősítve identitásukat és hazaszeretetüket. Kiemelték továbbá a közösségépítő és környezettudatos nevelési szerepüket, valamint azt, hogy a személyes élmények által a diákok érdeklődése és motivációja is fokozódik.

A válaszok összességében hangsúlyozzák a honismereti kirándulások gyakorlati jelentőségét a földrajz oktatásban. A résztvevők egyetértenek abban, hogy a valóságos helyszínek meglátogatása mélyíti a tanulók tudását, mivel közvetlen tapasztalatokat szerezhetnek a természeti és földrajzi jelenségekről. A válaszok kiemelik, hogy az élményszerű tanulás jobban rögzíti a tudást, mivel több érzékszerv vesz részt a tanulási folyamatban, így a tanultak maradandóbbá válnak. További előnyként említik a közösségépítést, a környezettudatosság fejlesztését, a történelmi és kulturális örökség megismerését, valamint a helyzetfelismerési és tájékozódási képességek fejlődését. A válaszadók szerint a gyakorlatias megközelítés nemcsak az oktatás hatékonyságát növeli, hanem érzelmi kötődést is kialakít a tanulók és szülőföldjük között.

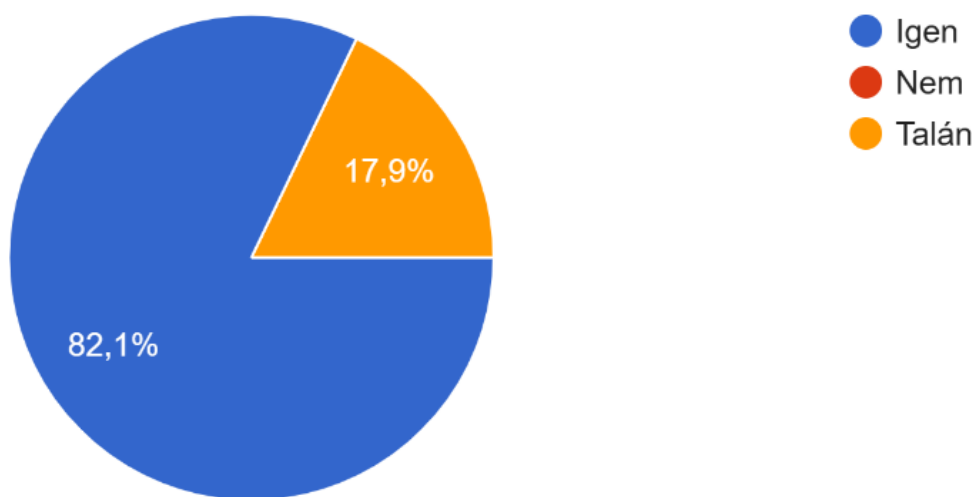
Az eredmények alapján a válaszadók többsége fontosnak tartja a valós helyszíni tapasztalatok és példák felhasználását a földrajz szakkörök és órák során. A legmagasabb értékelést (5-ös) adók aránya 32,1%, míg a 4-es értékelést adók további 25%-ot tesznek ki, ami azt jelzi, hogy a résztvevők közel 60%-a nagyon fontosnak tartja ezt a szempontot. Ugyanakkor a válaszok jelentős része (28,6%) közepes fontosságot (3-as értékelés) jelöl, ami a vélemények bizonyos mértékű megosztottságára utal. A 2-es értékelések aránya 14,3%, míg az 1-es értékelést senki nem választotta, ami azt jelzi, hogy a helyszíni tapasztalatok szerepét összességében senki sem tartja elhanyagolhatónak (13.ábra).

13.ábra. A valós helyszíni tapasztalatok felhasználásának értékelése

Forrás: saját szerkesztés

Fontos szempontnak tartottuk megkérdezni azt is, hogy amennyiben rendelkezésre állnának kész honismereti kirándulások, azokat bevonná-e a tanárok a földrajz oktatásába. A visszajelzések szerint a résztvevők túlnyomó többsége 23 fő (82,1%) határozottan támogatta a kész honismereti kirándulási programok bevonását a földrajz szakkörök oktatási programjába, míg egy kisebb csoport 5 fő (17,9%) bizonytalan ebben, de nyitott az ötletre (14.ábra). Negatív visszajelzés nem érkezett, ami azt jelzi, hogy az ilyen programok bevezetésének lehetősége pozitív fogadtatásra talál.

14.ábra. A kész honismereti kirándulási programok beillesztésének megfontolása a földrajz szakkörökbe

Forrás: saját szerkesztés

Az összegyűjtött visszajelzések tükrében a pedagógusok a honismereti kirándulások beillesztését a földrajz tananyaghoz kapcsolódó konkrét témakörökre összpontosítanák, kiemelve a helyi természeti és kulturális értékeket. A legtöbbször említett évfolyamok és témák:

Leggyakoribb évfolyamok:

- 6. osztály: Kiemelten a hidroszféra, bioszféra, litoszféra és a Kárpát-medence földrajza.
- 8. osztály: Ukrajna földrajzi adottságai, domborzata, felszíni vizei, élővilága és Kárpátalja tanulmányozása.
- 9. osztály: Gazdaságföldrajzi témák (ásványkincsek, turizmus, közlekedés) és megyénk földrajza.
- 11. osztály: Települések tervrajza, emberi hatások a környezetre.

Konkrét témák és tevékenységek:

- Természeti objektumok tanulmányozása: Felszíni vizek, hegységek, talajok, élővilág.
- Terepgyakorlatok: Tereprajz készítése, tájékozódás, meteorológiai állomások látogatása.
- Kulturális és ipari helyszínek: Történelmi emlékek, gyárlátogatások, a Kárpátalja kulturális értékei.

Hangsúlyok:

- A helyi és regionális földrajzi értékek bemutatása.
- Élményalapú oktatás: a tanulók számára maradandóbb, ha saját környezetükben szereznek tapasztalatokat.
- Az új tantárgyak, mint a "Kárpát-medence földrajza," sok lehetőséget kínálnak a helyszíni tanulásra.

Általános megállapítás:

A válaszadók a helyszíni tapasztalatokat elsősorban az Ukrajnához és Kárpátaljához kapcsolódó tananyaghoz illesztenék. A hangsúly az oktatás élményszerűségén, a tanulók helyi környezetük megismerésén és a földrajzi tudás gyakorlati alkalmazásán van.

A válaszok alapján a kárpátaljai turisztikai nevezetességek többsége kiemelten népszerű megállóhelynek számít egy honismereti földrajzi kirándulás szempontjából. A helyszínek értékelése a következő főbb megállapításokat teszi lehetővé:

Legkedveltebb helyszínek:

- Szinevéri-tó és Shipot-vízesés a listavezetők, szinte egyhangúlag "biztosan" kategóriába sorolva, ami a természeti szépségek iránti kiemelkedő érdeklődést tükrözi.
- Vereckei-hágó és az Árpád-vonal bunkerei szintén kimagasló támogatottságot élveznek, ami történelmi jelentőségükre utal.

Magasan értékelt várak és kastélyok:

- Munkácsi vár, Ungvári vár, és Schönborn-kastély a kulturális-történelmi helyszínek közül kiemelkednek, szinte minden válaszadó preferenciájában szerepelnek.
- Nevicsei vár, Huszti várrom, és a Beregszentmiklósi **várkastély** szintén népszerűek, bár a "lehetséges" és "inkább igen" értékelések aránya itt valamivel magasabb.

Vegyesebb megítélésű helyszínek:

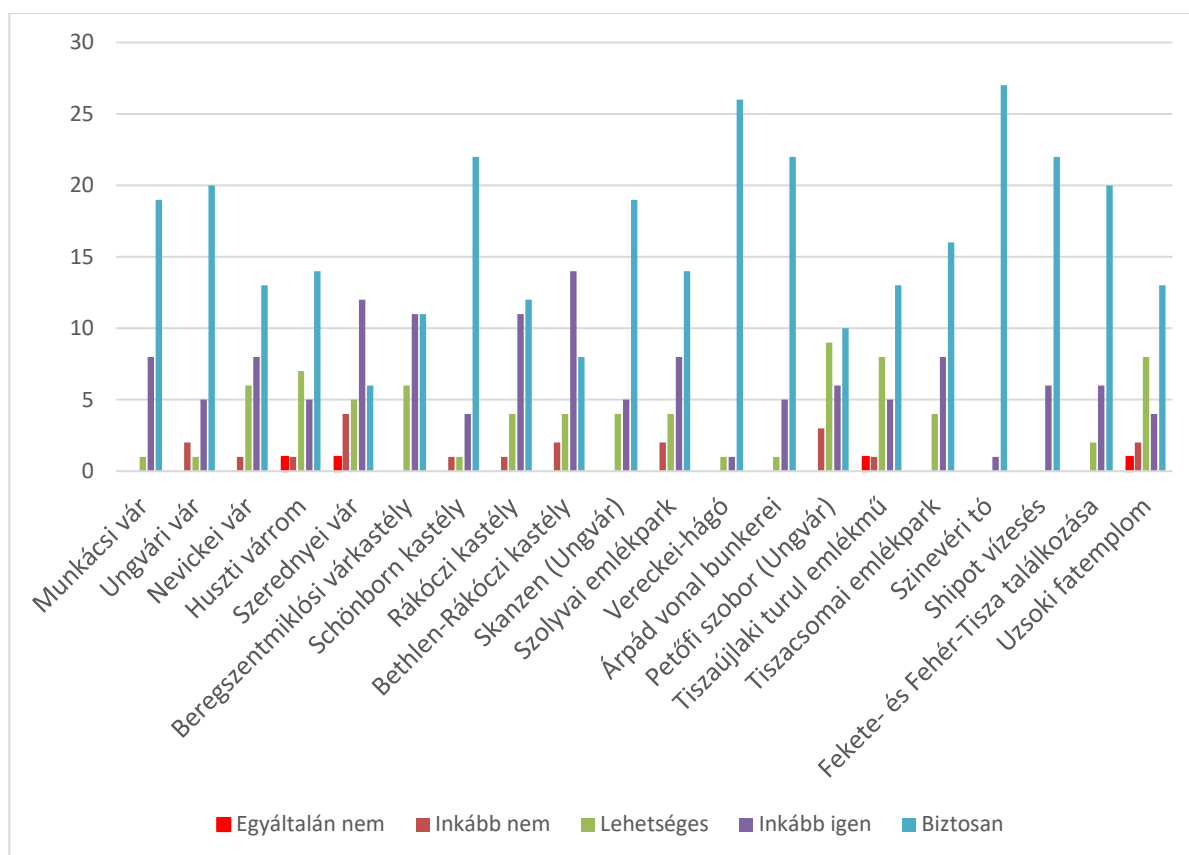
- A Szerednyei vár és az Uzsoki fatemplom megosztottabb értékelést kaptak. Bár van, aki "biztosan" kategóriába sorolja, viszonylag magas a "lehetséges" és "inkább nem" értékelések aránya, ami a kevésbé ismert vagy elérhető helyszíneknek tulajdonítható.
- A Petőfi szobor (Ungvár) és a Tiszaújlaki turul emlékmű esetében is vegyesebb az értékelés, itt a kulturális jelentőség nem mindenkinél párosul kirándulási preferenciával.

Történelmi és kulturális helyszínek támogatottsága:

- A Tizacsomai honfoglalási emlékpark, a Szolyvai emlékpark, és a Rákóczi-kastélyok erős támogatottságot mutatnak, jelezve a helyi történelem iránti érdeklődést.

Általános megállapítás:

- A válaszok egyértelműen azt mutatják, hogy a természeti szépségek és a történelmi jelentőségű helyszínek élvezik a legnagyobb támogatottságot (15.ábra). A válaszadók többsége ezek beillesztését preferálná a honismereti kirándulások programjába

15.ábra. Kárpátaljai turisztikai nevezetességek értékelése honismereti kirándulások szempontjából

Forrás: saját szerkesztés

Azt is fel szeretnénk mérni, hogy átlagosan a tanárok szerint mennyi pénzt lennének hajlandóak befizetni a tanulók szülei egy honismereti kirándulásra. Az értékelések tükrében az átlagos pénzüsszegekről az alábbi megállapítások tehetők:

A válaszadók által megadott összegek széles skálán mozognak (0 UAH-tól 1000 UAH-ig), ami arra utal, hogy a pedagógusok szerint a szülők anyagi lehetőségei és prioritásai jelentősen különbözhetnek. A válaszok többsége 300-500 UAH közé esik, ami a legjellemzőbb intervallumként azonosítható. A 500 UAH-t önmagában is sokan választották, így ez egy kiemelkedő referenciapont lehet. Néhány válaszadó eltérő megjegyzéseket tett, például a család anyagi helyzetétől való függést hangsúlyozta, ami azt mutatja, hogy bizonyos szülők számára az ilyen kiadások problémásak lehetnek. A 0 UAH és a 1000 UAH értékek szélsőségesnek számítanak, és valószínűleg csak kisebb arányban képviselhetik a szülők álláspontját.

A tanárok válaszai alapján a tanulók szülei átlagosan 440 UAH körüli összeget lennének hajlandóak befizetni egy honismereti kirándulásra. Az adatok ugyanakkor szétszórtságot mutatnak, és jelentős egyéni különbségeket tükröznek.

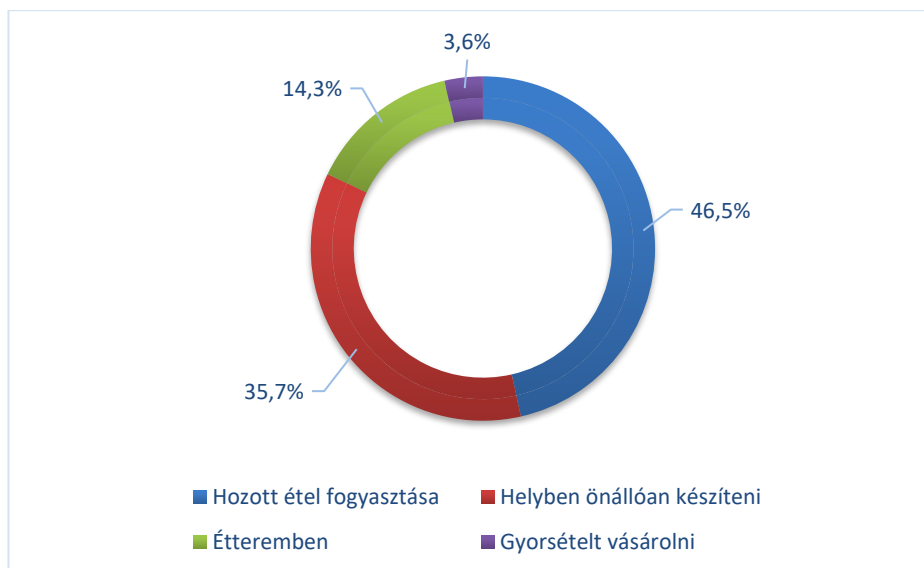
A felmérés adatai alapján a megkérdezettek körében egyértelműen az 1 napos honismereti túrák bizonyultak a legnépszerűbbnek, hiszen a válaszadók 60,7%-a (17 fő) ezt az opciót választotta. Ez arra utalhat, hogy a rövid, könnyen megszervezhető és költséghatékony túrák élveznek előnyt a pedagógusok vagy szülők körében. A 2 napos túrákat a válaszadók 21,4%-a (7 fő) tartja megfelelőnek, ami azt jelzi, hogy egy kisebb, de jelentős csoport nyitott hosszabb programokra, amelyek mélyebb elmélyülést és több élményt nyújthatnak. A 3-6 napos túrák csak a válaszadók 17,9%-ának (5 fő) feleltek meg, míg a 7 vagy több napos túrákat senki sem találta célszerűnek. Ez azt sugallja, hogy a többnapos kirándulások kevésbé preferáltak, valószínűleg az időbeli és anyagi korlátok miatt. A túrák hosszát illetően a válaszok a praktikumra és a realitásra fókuszálnak: a rövid időtartamú, egynapos programok dominálnak, amelyek könnyen beilleszthetők az oktatási és szülői időbeosztásba.

1.táblázat. Honismereti túrák időtartama

Túrahossz	Fő	Arány (%)
1 nap	17	60,7%
2 nap	6	21,4%
3-6 nap	5	17,9%
7 vagy több nap	0	0%

Forrás: saját szerkesztés

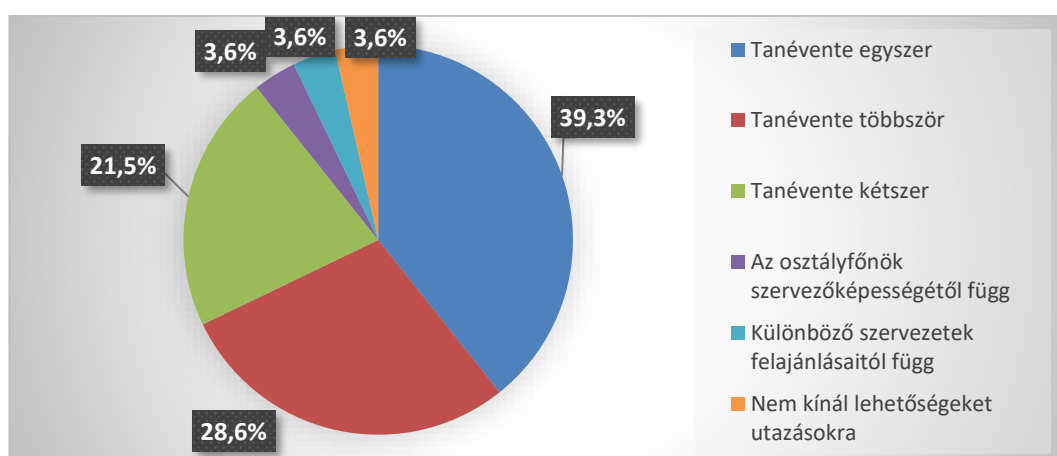
Az adatközlőket megkérdeztük, hogy az étkezés melyik formáját választaná egy ilyen utazás során, a hozott étel fogyasztása bizonyult a legnépszerűbb lehetőségnek, a válaszadók 46,5%-ának (13 fő) választása alapján. A helyben történő önálló ételkészítést 35,7% (10 fő) preferálta, míg az éttermi étkezést csupán 14,3% (4 fő) részesítette előnyben. A legkevésbé népszerű megoldás a gyorsétel vásárlására szánt idő biztosítása volt, amelyet mindössze 3,6% (1 fő) választott (16.ábra).

16.ábra. Étkezési preferenciák egy honismereti kirándulás során

Forrás: saját szerkesztés

Arra a kérdésre, hogy az intézmény ahol az adott pedagógus dolgozik milyen mértékben kínál lehetőséget különböző utazásokra tükrözik az intézmények utazási lehetőségeinek változatosságát (17.ábra). A legtöbb válaszadó 11 fő (39,3%) szerint az intézmények évente egyszer biztosítanak lehetőséget a diákoknak utazásokra. Ezt követi a tanévente többszöri utazás, amelyet a válaszadók közül 8 fő (28,6%) említett. Tanévente kétszer történő utazás lehetőségét 6 fő (21,5%) emelte ki. Az egyéb válaszok kisebb arányban fordulnak elő: 1 fő (3,6%) említette, hogy az utazási lehetőségek az osztályfőnök szervezőképességétől függenek, ugyanilyen arányban mondták, hogy különböző szervezetek felajánlásai határozzák meg az utazásokat, illetve szintén 1 tanár szerint az intézmény nem kínál semmilyen lehetőséget utazásokra (17.ábra).

17.ábra. Utazási lehetőségek az intézményekben

Forrás: saját szerkesztés

Fontosnak tartottuk továbbá felmérni a diákok várható érdeklődését és részvételi hajlandóságát, amely alapvető információt nyújt a földrajzi honismereti kirándulások tervezésének és szervezésének megalapozásához. A megkérdezett pedagógusok túlnyomó többsége, 26 fő (92,6%) úgy gondolja, hogy az intézmény diákjai szívesen részt vennének egy földrajzi honismereti kiránduláson. Mindössze 2 fő (7,1%) tartotta ezt bizonytalannak, azaz „talán” válaszolt, és egyetlen válaszadó sem gondolta úgy, hogy a diákok nem érdeklődnének az ilyen program iránt. Ez az eredmény egyértelműen azt mutatja, hogy a diákok körében valószínűleg nagy lenne az érdeklődés egy honismereti kirándulás iránt. Ez megerősíti, hogy az ilyen jellegű programok beépítése az oktatási tervbe releváns és népszerű lenne. A pozitív hozzáállás motivációt jelenthet a tanároknak és az intézmények vezetőinek a kirándulások megszervezésére.

Az Ön szerint milyen közlekedési eszközzel lenne a legkézenfekvőbb lebonyolítani egy honismereti kirándulást kérdésünkre, a válaszadók túlnyomó többsége (89,3%, 25 fő) a buszt tartja a legkézenfekvőbb közlekedési eszköznek egy honismereti kirándulás lebonyolítására. Mindössze 3,6% (1 fő) tartotta megfelelőnek a vasutat, mint közlekedési eszközt. Szintén csak 1 fő (3,6%) jelölte meg az autó válaszlehetőséget. További egy válaszadó (3,6%) szerint a közlekedési eszköz választása attól függ, hogy a célállomás milyen infrastruktúrával rendelkezik.

Megkérdeztük a pedagógusokat arról is, hogy ők mennyire szívesen vennének részt egy honismereti kiránduláson, ha az rendelkezésre állna. A tanárok túlnyomó többsége, 85,7% (24 fő) jelezte, hogy nagyon szívesen részt venne egy honismereti kiránduláson. További 10,7% (3 fő) az „inkább igen” kategóriát választotta, ami azt jelzi, hogy ők is alapvetően nyitottak az eseményre, bár lehet, hogy kisebb bizonytalanságot éreznek. 3,6% (1 fő) „lehetséges”-ként értékelte a részvételi hajlandóságát. Ez arra utal, hogy bár a kiránduláson való részvétel nem kizárt számára, valamilyen egyéni tényező (idő, érdeklődés, logisztikai szempontok) befolyásolhatja a döntését. A válaszadók közül senki sem választotta az „inkább nem” vagy „egyáltalán nem” kategóriát, ami azt jelzi, hogy nincs ellenszenv az ilyen programokkal szemben.

VI. FEJEZET. HONISMERETI ÚTVONALAK HASZNOSÍTÁSA A FÖLDRAJZ OKTATÁSBAN

VI. 1. A téma hasznosítása a középiskolai földrajzoktatásban

A középiskolai földrajzoktatás jelenlegi tanterveinek elemzése során egyértelművé vált, hogy a diplomamunka keretében kidolgozott három útvonalterv beillesztése a kötelező tantermi oktatásba nem valósítható meg. Ennek oka, hogy a tantervek szigorúan követik a meghatározott követelményrendszert, amely nem ad lehetőséget a helyi, kárpátaljai földrajzi sajátosságok részletesebb bemutatására.

Éppen ezért az útvonaltervek elsősorban nem a hagyományos tanórai keretben, hanem inkább szakköri foglalkozások – például honismereti szakkörök – során alkalmazhatók eredményesen, ahogyan azt a dolgozat címe is jelzi. Úgy vélem, hogy az oktatásban dolgozó pedagógusoknak a meglévő keretek adta lehetőségeken belül nagyobb hangsúlyt kellene fektetniük a közvetlen környezetük, azaz térségünk földrajzi és történeti megismertetésére, hiszen ez nemcsak a tanulók helyismeretét bővíti, hanem hozzájárul identitásuk megerősítéséhez is.

A dolgozatban ismertetett három útvonalterv, valamint a hozzájuk kapcsolódó kérdőíves kutatás alapján úgy gondolom, hogy ezek az anyagok hasznos kiegészítést nyújthatnak a megyei szintű földrajzoktatás számára. Előnyük, hogy a pedagógusoknak nem szükséges saját maguknak megtervezniük egy-egy tanulmányi kirándulást vagy helyi felfedező túrát, mivel ezek a tervek már előre kidolgozott, alkalmazásra kész formában állnak rendelkezésre. Az útvonalak három kárpátaljai városból indulnak ki, de ezek rugalmasan módosíthatók, az adott iskola földrajzi elhelyezkedéséhez igazítva. A kirándulásokhoz készített térképek pedig nemcsak hasznos segédeszközként szolgálnak a szervezés során, hanem szemléltető eszközként is hatékonyan alkalmazhatók az oktatásban.

Egy kárpátaljai honismereti kirándulás számos szempontból jelentős és fejlesztő hatású lehet a középiskolás tanulók számára, mind személyes, mind oktatási, nevelési szinten. Az ilyen típusú tanulmányi kirándulások nem csupán a tantárgyi ismeretek elmélyítését szolgálják, hanem hozzájárulnak a tanulók identitásának megerősítéséhez, térségi kötődésük kialakításához és társadalmi érzékenységük fejlesztéséhez is.

A honismereti kirándulás fejlesztő hatása a tanulókra

Tantárgyi integráció és élményszerű tanulás. Egy jól megszervezett honismereti kirándulás során a tanulók nem csupán a földrajzi ismereteiket bővítik, hanem a történelem, biológia, irodalom, sőt művészetek tantárgyakhoz kapcsolódó ismereteket is összekapcsolhatják. Például egy túra során megismert természeti képződmény földtani elemzése, egy régi templom építészeti és történelmi értéke vagy egy helyi legenda irodalmi feldolgozása élményszerű módon hozza közelebb a tanulókhöz az ismereteket, segítve ezzel a hosszú távú tudás kialakulását.

Identitás és térségi kötődés erősítése. Különösen Kárpátalja esetében, ahol a magyar közösség kisebbségi helyzetben él, kiemelten fontos, hogy a tanulók megismerjék saját szülőföldjük földrajzát, történelmét, kulturális és természeti értékeit. Ez elősegíti az önazonosság megerősítését, a helyi hagyományok, szokások iránti tisztelet kialakulását, és hosszú távon hozzájárul a közösségi összetartozás érzésének kialakításához.

Környezeti nevelés és fenntarthatóság. A természetben tett kirándulások során a diákok közvetlen kapcsolatba kerülnek a környezetükkel, ami megalapozza bennük a környezettudatos gondolkodást. Megtanulják értékelni a helyi ökoszisztémákat, felismerni a természeti értékek védelmének fontosságát, és rálátást nyernek az emberi tevékenység környezetre gyakorolt hatásaira.

Közösségépítés és szociális készségek fejlesztése. Az osztálykirándulások lehetőséget biztosítanak arra is, hogy a tanulók kötetlenebb, ugyanakkor szervezett környezetben működjenek együtt társaikkal. A közösen átélt élmények, a csapatomunkát igénylő feladatok (pl. térképolvasás, útvonaltervezés, természetismereti játékok) fejlesztik a kommunikációs, együttműködési és problémamegoldó készségeket.

Motiváció és érdeklődés növelés. A helyszíni tapasztalás, a „tantermen kívüli tanulás” új lendületet adhat a diákok érdeklődésének. Egy-egy kirándulás után a tanulók gyakran lelkesen kutatnak tovább az adott témában, így önálló tanulásra is ösztönözhetők.

A tanulóknak fontos, hogy megismerjék azt a térséget, amelyben élnek, hiszen a helyi földrajzi adottságok és történelmi események alapvetően meghatározzák a közösségek életét, kultúráját és jövőbeni lehetőségeit. A térséghez való kötődés kialakítása elősegíti a lokálpatriotizmust, növeli a felelősségérzetet a szűkebb környezet iránt, és hozzájárul ahhoz is, hogy a fiatalok felnőttként is aktív tagjai legyenek közösségüknek, ne távolodjanak el attól teljesen.

Milyen eszközöket érdemes magukkal vinniük a tanulóknak egy honismereti kirándulásra?

1. **Térkép és iránytű / GPS** – A tájékozódási gyakorlatokhoz, útvonal követéséhez, földrajzi tájékozódáshoz nélkülözhetetlenek.
2. **Füzet vagy terepnapló** – A látottak, tapasztaltak, megfigyelések rögzítésére. Jegyzetelésre, rajzokra is alkalmas.
3. **Fényképezőgép vagy okostelefon** – Dokumentációhoz, élmények megörökítésére, térképezési munkákhoz.
4. **Toll, ceruza, színes ceruzák** – Jegyzeteléshez, vázlatkészítéshez.
5. **Elsősegélycsomag** – Alapvető biztonsági felszerelés, különösen természetjárásnál.
6. **Esőkabát / megfelelő öltözet** – Az időjárás gyors változásaira való felkészülés.
7. **Ivóvíz és könnyű élelem** – Az energia és hidratáltság fenntartásához.
8. **Napszemüveg, sapka, naptej** – Nyári kirándulások alkalmával fontos a védelem a nap ellen.
9. **Közös feladatlapok, kvízek, térképes feladatok** – A pedagógus által előkészített tanulástámogató segédanyagok.

VI. 2. Honismereti útvonaltervek

Olyan útvonalterveket készítettünk a kutatási adatok alapján, amely megfelelhet a felmérésben résztvevő magyar iskolák számára. Az objektumok kiválasztásánál figyelembe kellett vennem, hogy a pedagógusok melyik objektumokat ajánlanák egy ilyen utazás megállóhelyeként, továbbá kibővítettem olyan látnivalókkal amelyeket a terület kínál. Mivel a csoport középiskolás diákokból áll, ezért igyekeztem úgy összeállítani a programtervet, hogy az teljesíthető és érdekes legyen számukra.

A túrát inkább a kora őszi és késő tavaszi időszakban lehetne megvalósítani, mivel a napok is hosszabbak így több objektumot lehetséges beiktatni az utazásba. Az indulás, mivel az iskolák szerte Kárpátalján találhatóak, ezért három nagyobb várost jelöltem meg kiindulási pontként, amit az iskolák helyettesíthetnek később a saját településükkel.

Első útvonal: *Erődök és emlékek útja Ungvártól Beregszentmiklósig*

Ungvár – Ungvári vár – Ungvári szabadtéri múzeum (skanzen) – Nevickei vár – Szerednyei vár — Árpád-vonal bunkerei - Beregszentmiklósi várkastély

18.ábra. Az első útvonal QR-kód alapján

Forrás: <https://maps.app.goo.gl/2UoA2YXbbz62HHHB6>

7:00 – 8:00 – út Ungvárra

8:00 – 9:30 – Ungvári vár megtekintése (1 óra)

Az erőd 903-ban került magyar kézre, miután Laborc fejedelem feleségével együtt elmenekült a várból. Menekülésük azonban sikertelen volt, üldözőik elfogták a fejedelmet, és egy folyó partján kivégezték. Ezt követően a magyar királyok uralkodtak Ungváron. 1323-ban a Drugeth család birtokába került a vár, amelyet egészen a XVII. század végéig megtartottak.

Az Ung fölé magasodó dombon a korábbi fából készült erődítmény helyére egy kővár épült. A vár mai formáját a XVI–XVIII. század folyamán nyerte el, amikor az olasz és francia hadmérnökök az adott korszak legmodernebb erődítési technikáit alkalmazva átépítették. A várkapu felett ma is látható a négy rigót ábrázoló grófi címer. 1775-ben Mária Terézia császárnő a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegyének adományozta az épületet, amelyben ezt követően papneveldét hoztak létre. Az idő előrehaladtával az erőd egyik termében egy lenyűgöző egyházi témájú freskósorozatot állítottak ki, amelyet Boksay József, a neves kárpátaljai festőművész készített. Ma az ungvári várban a Kárpátaljai Honismereti Múzeum és Képtár működik, miután az egyházi nevelde 1945-ig működött az épület falai között. A várudvarban több szobor is megtekinthető, köztük Héraklész alakja, amint a lernai hidrával küzd, valamint egy bronzból öntött, szárnyait kitaró turulmadár (Palkov T., 2012).

9:30 – 10:30 – Ungvári szabadtéri múzeum (skanzen) megtekintése (1 óra)

A szabadtéri múzeum a Várhegytől délre, a vár alatti park területén található, amelyet egykor boszorkánygödörként emlegettek. A hagyomány szerint itt kínozták meg azokat, akiket boszorkánysággal vádoltak. A skanzen kialakítása az 1950-es és 1960-as években kezdődött, és közel egy évtizednyi munka eredményeként 1970-ben nyitotta meg kapuit. Azóta folyamatosan bővül, időről időre új darabokkal, például egy meghasadt haranggal vagy más kisebb-nagyobb felajánlásokkal gyarapodik. A múzeum létrehozásában részt vevő szakértők bejárták Kárpátalja összes járását, hogy felmérjék, mely falusi és városi épületeket érdemes lebontani, majd Ungvárra szállítani és eredeti állapotukban újjáépíteni. A szabadtéri múzeum nem csupán a népi építészet mesterműveit mutatja be. A kiállított tárgyak között megtalálhatók az adott tájegységre jellemző gazdasági és háztartási eszközök, viseletek és berendezések. Az épületeket a helyi jellegzetességekhez hűen rendezték be, így a látogatók hiteles képet kaphatnak az egykori életformáról. A múzeum főépülete két kiállítótermet, egy konferenciatermet és egy raktárt foglal magában. A legfrissebb adatok szerint a falumúzeum mintegy 12 ezer kiállítási tárggyal rendelkezik (<https://karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-ma-az-ungvari-skanzen/>).

10:30 – 10:50 – út Nevickére (11 km)

10:50 – 12:20 – Nevickei vár megtekintése (1 óra 30 perc)

Az Ungvártól északra, 12 km-re található vár a 17. század közepétől már nem szolgált erődítményként, mivel I. Rákóczi György erdélyi fejedelem a Drugeth-családdal vívott harcai után leromboltatta. A 19. század végére azonban a környék lakosságának egyik kedvelt

kirándulólóhelyévé vált. 1879-ben az ungi erdészet parkot alakított ki a várrom alatt, és megkezdődtek a helyreállítási munkálatok is. A szovjet időszakban a várhegy lábánál ifjúsági tábor működött, amely azonban a rendszerváltást követően teljesen leépült. Napjainkban ismét napirendre került a vár és környékének turisztikai fejlesztése. A korábbi ifjúsági üdülő helyén, amely a vártól 250-300 méterre található, ismét építkezés zajlik. A fejlesztéseket azonban jelentősen hátráltatta a vár tulajdonjogi helyzetének tisztázatlansága, mivel hivatalosan sem a szomszédos település, sem a járás, sem a megye nem rendelkezett a birtokjogával (Deschmann A., 1990; Konceptió 2009).

12:20 – 12:50 – út Szerednyére (28 km)

12:50 – 13:35 – Szerednyei vár megtekintése (45 perc)

A szerednyei vár egy ritka síkvidéki erődítmény, amely megőrizte a középkori várak jellegzetes vonásait. A 12. században a templomos lovagrend építette, akik II. Géza hívására érkeztek Magyarországra. A rend feloszlata után birtokaikat a johanniták örökölték, majd világi tulajdonba került, főként a Pálóczi család birtokolta. Miután a család utolsó férfi tagja, Pálóczi Antal, 1526-ban elesett Mohácsnál, a vár a Dobók kezébe került. Dobó István, az egri vár hős védelmezője, különösen kedvelte Szerednyét, gyakran tartózkodott itt, és 1572-ben is itt hunyt el. A vár védelmi rendszere az ő idejében épült ki, ekkor alakították ki a ma is használt borospincéket török rabokkal. A Dobók után a Homonnai Drugeth család birtokolta a várat, majd a Rákóczi-szabadságharc után a Perényi és Barkóczy családok örökölték. Ekkorra az erőd elveszítette katonai jelentőségét, a szabadságharc okozta károkat nem állították helyre. Egy későbbi tűzvész is tovább pusztította, így a 19. századra már csak romok maradtak fenn. A vár eredetileg egy központi toronyból állt, amely 18,5 x 18,5 méteres volt, falai 2,65 méter vastagok, magassága egyes helyeken elérte a 12 métert. Legalább háromszintes lehetett, a földszinten borospince és börtön, az első szinten lovagterem, feljebb a földesúri lakrész helyezkedett el. Az épületet széles árkok vették körül, amelyeket patak vize táplált. Mára a vár jelentős része elpusztult, köveit a helyi lakosság építkezésekhez hordta el (Deschmann A., 1990).

13:35 – 14:50 – út Felsőgerebenre (67 km)

14:50 – 16:20 – Árpád vonal bunkereinek megtekintése (1 óra 30 perc)

A felsőgerebeni az Árpád-vonal egyik legjobb állapotban fennmaradt erődítménye. A bunker eredetileg 1,5 km hosszú lehetett, ma ebből 500 méter látogatható. Mélysége 50 méter,

és öt kijáratral rendelkezett, amelyek közül négy tüzelőállásként szolgált. Ezeket nagy kaliberű lövegekkel és géppuskákkal szerelték fel, kiváló rálátást biztosítva a fő útra. A turisták számára ma csak a fő bejárat megközelíthető. A 3. számú tüzelőállásnál lévő kijáratot a legkevésbé biztonságosnak tartják, míg a 4-es számút felrobbantották, így az beomlott és használhatatlanná vált. A bunker belső helyiségeit két méter magas futóárkok kötötték össze. Különböző szinteken más-más feladatokat láttak el: itt működtek mérnöki, orvosi és kommunikációs részlegek, valamint fegyver- és lőszerraktárak, barakkok, konyha és tisztálkodó egységek. Bár a múzeumi kiállítás nem adhat teljes képet az egykori szolgálatról, mégis értékes betekintést nyújt a második világháború eseményeibe és az ilyen erődítmények monumentális méreteibe. A falak egy méter vastag betonból épültek. A bunker harci bevetése rövid ideig tartott, mindössze két hét után ki kellett üríteni, mivel az 1. és 4. ukrán front délről indított támadása szorult helyzetbe hozta a védőket (Máté J., 2022).

16:20 – 17:05 – út Beregszentmiklóstra (35 km)

17:05 – 18:05 – Beregszentmiklósi várkastély megtekintése (1 óra)

Építésének kezdetéről nem találunk pontos információkat, azonban arról vannak feljegyzések, hogy Telegdy Mihály két fia János és Pál fejezték be. A Beregszentmiklósi vár valószínűleg 1596-ra nyerte el végleges formáját. Az U alakú várkastély alatt egy 600 négyzetméteres, keresztboltozatos pincerendszer húzódik, amely három nagyobb, négy kisebb és két apróbb szakaszból áll. A kastélytól keletre, mintegy 150 méterre feltárták a külső védőfal egyik sarokbástyáját. A téglalap alakú bástya faragott kőből épült habarcs felhasználásával. Feltételezhető, hogy az egykori védelmi rendszer öt saroktoronyból és az azokat összekötő palánkból állt. A délkeleti oldalon a Latorca folyó természetes védelmet nyújtott, vizét elvezetve pedig szabályozni lehetett a vizesárok szintjét. Számítások szerint az erődítmény területe hat hektár lehetett. A sarokbástyák feltehetően az 1734-es átalakítás során bontásra kerültek, anyagukat pedig a kastély átépítéséhez használták fel. A kastély északi bejáratánál egy 1×1 méteres, négyzet alakú, 4,5 méter mély akna található. A középkori várkastély fennmaradt részeinek teljes feltárásához előreláthatólag még 10–15 évnyi régészeti munka szükséges

(https://epa.oszk.hu/03200/03254/00011/pdf/EPA03254_torteneti_tanulmanyok_2015_23_130-139.pdf).

18:05 – 19:05 – hazaút (Ungvárra 52 km)

Teljes útvonal hossza: 200 km

Technikai idő: 4 óra

**Második útvonal: *Történelem és tájak ösvényén: Kárpátaljai emlékek
nyomában***

**Munkács – Munkácsi vár – Beregszentmiklósi várkastély – Szolyva - Vereckei hágó -
Beregvári Schönborn kastély**

19.ábra. A második útvonal QR-kód alapján
Forrás: <https://maps.app.goo.gl/VC9sNfuWZ533oLWJ7>

7:00 – 8:00 – út Munkácsra

8:00 – 9:30 – Munkácsi vár megtekintése (1 óra 30 perc)

A munkácsi vár Kárpátalja egyik legismertebb nevezetessége, amely nemcsak turisztikai vonzereje, hanem hadászati jelentősége miatt is kiemelkedik. Történelmének legfényesebb időszakai a Rákóczi-családhoz, Zrínyi Ilonához, valamint II. Rákóczi Ferenc szabadságharcához kötődnek. A vár a védelmi funkciói mellett a 18–19. században börtönként is szolgált, a 20. század második felében pedig egy ideig mezőgazdasági szakiskolaként működött. Turisztikai célú hasznosítása az 1970-es években indult el, napjainkban pedig népművészeti és honismereti kiállításoknak ad otthont (Berghauer S., 2012):

9:30 – 10:00 – út Beregszentmiklósra (16 km)

10:00 – 11:00 – Beregszentmiklósi várkastély megtekintése (1 óra)

Építésének kezdetéről nem találunk pontos információkat, azonban arról vannak feljegyzések, hogy Telegdy Mihály két fia János és Pál fejezték be. A Beregszentmiklósi vár valószínűleg 1596-ra nyerte el végleges formáját. Az U alakú várkastély alatt egy 600

négyszemélyes, keresztboltozatos pincerendszer húzódik, amely három nagyobb, négy kisebb és két apróbb szakaszból áll. A kastélytól keletre, mintegy 150 méterre feltárták a külső védőfal egyik sarokbástyáját. A téglalap alakú bástya faragott kőből épült habarcs felhasználásával. Feltételezhető, hogy az egykori védelmi rendszer öt saroktoronyból és az azokat összekötő palánkból állt. A délkeleti oldalon a Latorca folyó természetes védelmet nyújtott, vizét elvezetve pedig szabályozni lehetett a vizesárok szintjét. Számítások szerint az erődítmény területe hat hektár lehetett. A sarokbástyák feltehetően az 1734-es átalakítás során bontásra kerültek, anyagukat pedig a kastély átépítéséhez használták fel. A kastély északi bejáratánál egy 1×1 méteres, négyzet alakú, 4,5 méter mély akna található. A középkori várkastély fennmaradt részeinek teljes feltárásához előreláthatólag még 10–15 évnyi régészeti munka szükséges

(https://epa.oszk.hu/03200/03254/00011/pdf/EPA03254_torteneti_tanulmanyok_2015_23_130-139.pdf).

11:00 – 11:30 – út Szolyvára (16 km)

11:30 – 12:00 – Szolyvai emlékpark megtekintése (30 perc)

A Szolyvai Emlékpark a II. világháború végén, 1944 novemberében létrehozott egykori szolyvai gyűjtőtábor áldozatainak, valamint a szovjet megtorlás és a sztálini terror ártatlan elszenvedőinek állít emléket. Az emlékhely építése 1990-ben kezdődött, hivatalos avatására pedig 1994 novemberében került sor. Azóta a Kárpát-medencei magyarság egyik kiemelt kegyeleti és zarándokhelye. A park, amely magában foglal egy I. világháborús katonatemetőt is, emlékfalain és emléktábláin több mint 400 település mintegy 80 emléktábláján közel 12 000 áldozat neve olvasható. Főként internált civilek, elesett honvédek és munkaszolgálatosok nevei szerepelnek rajta, akik döntően magyar, német, ruszin és zsidó származásúak voltak. Többségüket a magyarok lakta településekről hurcolták el, és a sztálini lágerekben vagy a fronton, hadifogságban vesztették életüket (<https://ittmagyarulis.hu/item/szolyvai-emlekpark/>).

12:00 – 13:15 – út Vereckére (47 km)

13:15 – 14:30 – Vereckei-hágó megtekintése (1 óra 15 perc)

A megye legjelentősebb magyar vonatkozású emlékhelye a Vereckei-hágó, amely 893 méteres tengerszint feletti magasságban biztosít átjárást a Máramarosi-havasok és a Keleti-Beszkidék között. Az 1980-as moszkvai olimpia idején egy új út épült a Munkács-Lemberg vonalon, amely elkerülte a hágót, így az fokozatosan elvesztette közlekedési szerepét. Ma

elsősorban turisztikai látványosságként ismert, és a magyar turisták számára zarándokhelynek számít, hiszen több jelentős történelmi esemény kötődik hozzá. A honfoglalás idején a magyar törzsek többsége ezen az útvonalon lépett be a Kárpát-medencébe, később pedig az Árpád-házi királyok innen indították halicsi hadjárataikat. A hágón át érkezett Magyarországra II. Rákóczi Ferenc is a szabadságharc kezdetén, ahol hívei már várták, majd innen távozott, amikor elhagyni kényszerült az országot. Hosszú időn át tartó próbálkozások után végül 2008-ban sikerült emlékművet állítani a honfoglalás tiszteletére. Azonban az emlékmű sajnos gyakran nacionalista támadások célpontjává vált, és több alkalommal megrongálták. A hágóról lenyűgöző panoráma nyílik a Kárpátok különálló hegyláncaira, így a Borzsa-havasokra, a Róna-havasokra és Dél-Nyugat Galícia csúcsaira is (Kállai Sz., Köteles V., Bíró A., 2011).

14:30 – 16:00 -út Beregvárra (58 km)

16:00 – 17:00 – Beregvári Schönborn kastély megtekintése (1 óra)

A Beregvári Schönborn-kastély 1890 és 1895 között épült Z. Gresserson tervei alapján, egy korábban itt álló, XVIII. századi fa udvarház – vagy inkább vadászkastély – helyén. Az impozáns épület a XIX. század végén készült el, az akkori divatos angol Tudor-stílus jegyeit viselve. A kastélyt a környék legmagasabb pontjára emelték, díszes óratornya háromemeletes, míg az oldalszárnyak egyszintesek. Az épület különlegessége, hogy állítólag asztronómiai elvek szerint tervezték: 365 ablaka az év napjait, 52 helyisége a heteket, míg 12 bejárata a hónapokat szimbolizálja. A kastély varázslatos megjelenését tovább fokozza az azt körülölelő park, amely ritka növényfajoknak és több száz éves fának ad otthont. Itt található egy mesterséges tó is, amely az Osztrák–Magyar Monarchia kontúráját idézi. A parkot számos forrás táplálja, ezek közül a legismertebb az Örök Fiatalság forrása, amelyhez több legenda is fűződik. A Kárpátok őshonos növényzete mellett egzotikus fák és bokrok is megtalálhatók, míg a park közepén elhelyezkedő kristálytisza tó ritka vízi növényekkel büszkélkedhet. Napjainkban a kastély szanatóriumként működik, de parkja szabadon látogatható, így a természet és a történelem szerelmesei egyaránt élvezhetik ezt a különleges helyszínt (<https://kiszoz.net/2019/07/28/amit-erdemes-felfedezni-schonborn-kastely/>).

17:00 – 17:20 – hazaút (20 km)

Teljes útvonal hossza: 157 km

Technikai idő: 3 óra 40 perc

Harmadik útvonal: *Turul nyomában: Honfoglalás, hagyomány és hegyvidéki csodák Kárpátalján*

Beregszász – Tiszacsomai honfoglalási emlékpark – Tiszaújlaki Turul emlékmű – Iza – Talabor-Nagyág vízerőmű - Szinevéri-tó — Kamjanka-hágó - Nagyszőlősi buszos városnézés

20.ábra. A harmadik útvonal QR-kód alapján
Forrás: <https://maps.app.goo.gl/GSA35Hys4dUE5e6o8>

8:00 – 8:15 – út Tiszacsomára (7 km)

8:15 – 9:15 – Tiszacsomai honfoglalási emlékpark megtekintése (1 óra)

Tiszacsoma (más néven Csoma vagy Csama) és környéke már a honfoglalás idején lakott terület volt, amit az ebből a korszakból származó leletek is igazolnak. A honfoglalás korának kutatásai során az 1980-as években Bobkov Viktor régész egy X-XI. századi magyar temető nyomaira bukkant a település közelében található Szipahát-dűlőben. A feltárás a 90-es években kezdődött, amelyet az ungvári egyetem régészei végeztek egy mintegy másfél hektáros területen. 1996-ban emlékparkot avattak a honfoglalás 1100. évfordulójának tiszteletére. 2023 második felében a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács egy Jurta Tájházat hozott létre a Tiszacsomai Honfoglalási Emlékpark és Látogatóközpont területén. A tájház a honfoglalás korát és a lovász hagyományokat idézi meg, lehetőséget biztosítva az íjászat és a lovaglás kipróbálására is a látogatók számára (Gál I., 2024).

9:15 – 9:35 – út Tiszaújlakra (24 km)

9:35 – 10:20 – Tiszaújlaki turul emlékmű megtekintése (45 perc)

A Tiszaújlakon található Turul-emlékmű a Rákóczi-szabadságharc egyik jelentős kegyhelyének számít. Az emlékmű annak a csatának állít emléket, amelyben a kuruc csapatok első győzelmüket aratták Tiszaújlak és Tiszabecs határán. 1703. július 15-én II. Rákóczi Ferenc vezetésével a kurucok egyesített erővel sikeresen legyőzték a császári csapatokat. A diadal emlékére, a győztes csata 200. évfordulóján, 1903-ban állították fel az emlékművet. Egy mesterséges dombra helyezték, amelyet a történelmi Magyarország 38 településéről származó földből emeltek. Ez a földek összegyűjtése és egyesítése a magyar nemzet összetartozását szimbolizálja (Ápsáj K., 2021).

10:20 – 11:20 – út Izára (46 km)

11:20 – 11:40 – Iza megtekintése (20 perc)

Iza Huszttól 5 km-re északkeletre, a Nagy-ág bal partján helyezkedik el. A falun áthaladva a kapualjakban helyiek által kézzel font vesszőkosarak, tálcák, székek és más fonott használati tárgyak sorakoznak, amelyeket a látogatók megvásárolhatnak. Ez az ősi mesterség sok helybéli számára biztosít állandó megélhetést. A kosárfonás a település jelképévé vált, amit az is szimbolizál, hogy a falutábla mellett egy fonott kosár is helyet kapott (<https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/karpataja-ma-iza-kosarfonas/>).

11:40 – 12:40 – út Égermezőre (40 km)

12:40 – 13:10 - Talabor-Nagyág vízerőmű megtekintése (30 perc)

A híres Talabor-Nagyág Vízerőmű három turbina működését biztosítja, amelyek egyenként 9 MW teljesítményűek. A szovjet hatalom magyar tervek alapján építette ki ezt az erőművet, amely összeköti a Talabor és a Nagyág folyókat, valamint létrehozta az égermezői tározót is. 1953-ban Kárpátalja egyik legjelentősebb eseménye a Talabor-Nagyág Vízerőmű – korabeli nevén Kárpátaljai Vízerőmű – építésének kezdete volt. A kor legmodernebb gépeit és berendezéseit használták fel a létesítmény kialakításához. A víztározó maximális vízszintjénél hossza kilenc kilométer, szélessége pedig közel egy kilométer, átlagos mélysége pedig tíz méter körüli. A tározó gazdag élővilággal rendelkezik, többek között kárász és harcsa is megtalálható benne. A vizet egy nagy átmérőjű cső vezeti át a hegyen keresztül a Talabor víztározóból a turbinákhoz, ahonnan az továbbfolyik a Nagyág (Rika) folyóba (Fedinec Cs., Vehes M., 2010).

13:10 – 14:10 – út Szinevérrre (38 km)

14:10 – 15:40 – Szinevéri-tó megtekintése (1 óra 30 perc)

A Szinevéri Nemzeti Park Kárpátalja egyik legnépszerűbb turisztikai célpontja. Az 1989-ben létrehozott, 40 400 hektáron elterülő park elsősorban a festői szépségű Szinevéri-tóval és a Gorgánok különleges élővilágával vonzza a látogatókat. A Szinevéri-tó, amely a nemzeti park ékköve, Kárpátalja legismertebb és legnagyobb tava. Egy elgátolt tó típusába tartozik, amely földcsuszamlás következtében alakult ki. 989 méteres tengerszint feletti magasságban található, területe a vízállástól függően 5 és 7 hektár között változik, legnagyobb mélysége pedig eléri a 24 métert (Berghauer S., 2012).

15:40 – 16:40 - út a Kamjanka-hágóhoz (55 km)

16:40-17:00 – panoráma megtekintése a Kamjanka-hágón (20 perc)

17:00-18:00- út Nagyszőlőstre (58 km)

18:00-18:15-buszos városnézés Nagyszőlősen (15 perc)

A Tisza-parti városka egykor Ugocsa vármegye székhelye volt. Az Árpád-házi királyok vadászterületének szélén alakult ki, első lakói valószínűleg királyi szőlőművesek voltak. Nevét a Fekete-hegy déli oldalán lévő szőlőkről kapta, ahol több vár is állt, köztük a Perényi család 1399 után épített erődje, mely a Só-utat védte. A Perényiek jelentős szerepet játszottak a város történetében. Ugocsa vára a mohácsi vész utáni belháborúk során pusztult el, a család pedig gyakran váltott pártot és vallást a kor szokásai szerint. A térség később a Habsburgok és az Erdélyi Fejedelemség közti ütközőzóna lett, gyakran cserélve urat. A város a Rákóczi- és az 1848–49-es szabadságharcban is a függetlenséget támogatta; báró Perényi Zsigmondot ezért kivégezték. Magyar többségét a trianoni döntés, a szovjet deportálások és a betelepítések miatt veszítette el. Ma is emlékeztet a múltra templomaival és a Perényi-kastéllyal, mely sajnos csak kívülről látható (<https://www.explorecarpathia.eu/hu/ukrajna/nagyszolos-vynohradiv>).

18:15 – 19:00 – út Beregszászra (38 km)

Teljes útvonal hossza: 306 km

Technikai idő: 6 óra 30 perc

KÖVETKEZTETÉSEK

A honismereti kirándulások megszervezéséhez és kialakításához, amelyet a kárpátaljai magyar iskolák feltudnak használni a földrajz szakkörök során, online kérdőívezés formájában felmérést végeztünk a megyében található magyar oktatási intézmények földrajz tanárai körében. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a pedagógusok túlnyomó többsége nyitott a kész útvonalak alkalmazására, és szívesen használná fel azokat a szakköri foglalkozások során.

Megállapítható továbbá, hogy a válaszadó pedagógusok nagy részének már van tapasztalata hasonló kirándulások szervezésében, és sokan részt is vettek korábban ilyen programokon. A kitöltők többsége fontosnak tartja a honismereti kirándulások szerepét a földrajz oktatásában, hiszen ezek közvetlen tapasztalatszerzést biztosítanak a tanulók számára, és hozzájárulnak a helyi identitástudat, valamint a természet- és kultúraszeretet erősítéséhez. Ugyanakkor az is kiderült, hogy az intézmények lehetőségei eltérőek, és nem mindenhol adott a rendszeres kirándulások megvalósítása.

A felmérés során az is világossá vált, hogy a tanulók szülei jellemzően átlagosan 440 HUF-nyát lennének hajlandóak áldozni egy-egy tanulmányi kirándulásra. Ezért úgy gondolom, hogy amennyiben az iskolák költségvetési kerete megengedi, célszerű lenne ezt az összeget intézményi támogatással kiegészíteni, annak érdekében, hogy a kirándulások színvonalasabbá, változatosabbá és mindenki számára elérhetővé váljanak.

A kutatás eredményei alapján kijelenthető, hogy a téma relevanciája növekszik, mivel mind a pedagógusok, mind a diákok egyetértenek abban, hogy a helyi értékek személyes megismerése mélyebb és tartósabb ismereteket nyújt. A honismereti kirándulások tehát nem csupán ismeretbővítő tevékenységek, hanem fontos nevelési eszközök is, amelyek a hagyományörzésre, a szülőföldhöz való kötődés kialakítására és a közösségi élményekre építenek.

A programok hatékonyságának növelése érdekében javasolt egy egységes online felület kialakítása, ahol a pedagógusok megoszthatják tapasztalataikat, kirándulási útvonalterveiket, fényképeiket és jó gyakorlataikat. Ezen kívül célszerű lenne egy digitális térképes adatbázis létrehozása, amely tartalmazná a kárpátaljai magyar lakta térségek földrajzi és kulturális nevezetességeit, valamint oktatási célra javasolt túraútvonalakat. A honismereti kirándulások népszerűsítése érdekében érdemes volna plakátkampányokat, közösségi média jelenlétet, valamint iskolai bemutatókat szervezni, ahol a tanárok és diákok beszámolhatnak élményeikről és eredményeikről.

További lehetőségként felmerülhet tanulmányi versenyek vagy pályázatok meghirdetése a honismereti témában – például fotópályázat, terepi naplóverseny, videókészítő pályázat –, amely még inkább bevonhatná a tanulókat és ösztönözhetné őket a szülőföld aktív felfedezésére.

Összességében úgy vélem, hogy a honismereti kirándulások beépítése a földrajz szakköri tevékenységekbe nemcsak az oktatás színvonalát emeli, hanem hosszú távon hozzájárulhat egy lokálisan elkötelezett, tudatos generáció neveléséhez, amely ismeri, becsüli és meg is akarja őrizni szülőföldjének értékeit.

ÖSSZEFOGLALÁS

A honismereti kirándulások kiemelten fontos szerepet játszanak a földrajz oktatásban, mivel lehetőséget biztosítanak a tanulónak, hogy közvetlen tapasztalatokat szerezzenek a természeti és társadalmi földrajzi jelenségekről. Az elméleti ismeretek terepi megfigyelése és a valós környezeti folyamatok megértése elősegíti a tananyag elmélyítését, fejleszti a térbeli tájékozódási képességet, valamint ösztönzi a kritikus gondolkodást és a problémamegoldó készséget. Emellett a helyi természeti és kulturális örökség megismerése erősíti a tanulók identitástudatát, valamint a szülőföldhöz való kötődésüket.

A diplomamunka célja, hogy olyan honismereti kirándulásokat szervezzünk és alakítsunk ki amelyeket a kárpátaljai magyar iskolák feltudnak majd használni a földrajz szakkörök során. A kutatás középpontjában a földrajz pedagógusok véleménye és tapasztalatai állnak, amelyeket kérdőíves módszerrel gyűjtöttünk össze.

Mivel az útvonalakat Kárpátaljára terveztük, ezért fontosnak tartottuk, hogy a munkában külön fejezetekben beszéljünk a régió földrajzáról és idegenforgalmi lehetőségeiről. Az első fejezet Kárpátalja földrajzi jellemzéséről szól, ez a rész átfogó képet ad a régió természeti és társadalmi földrajzi sajátosságairól, amelyek elengedhetetlenek a földrajz szakkörök során szervezett terepi programok szempontjából. Az idegenforgalmi lehetőségek bemutatását azért tartottuk fontosnak, mert a honismereti kirándulások tervezése során elengedhetetlen figyelembe venni a régió turisztikai adottságait.

Mivelhogy kutatásom kérdőíves felmérésen alapul, elengedhetetlen volt megismernem annak felépítési, tervezési és feldolgozási módszereit. Ennek érdekében a második fejezet ennek a folyamatnak a részletezésével foglalkozik. Magáról a honismeretről is képet kell alkotnunk, hogy a munka komplex legyen, ezért nélkülözhetetlen volt meghatározni a honismeret fogalmát, jelentőségét és szerepét az oktatásban, amelyről a negyedik fejezetben beszélünk.

Az utolsó fejezetben részletesen bemutattuk a kérdőíves felmérés során kapott információkat, amelyeket elemeztünk is. Az adatokat nem csupán szövegesen elemeztük, hanem vizuálisan is feldolgoztuk, ábrákkal és táblázatokkal szemléltetve az eredményeket. A kutatás során három konkrét honismereti kirándulási útvonalat dolgoztunk ki, amelyek Ungvárról, Munkácsról és Beregszászból indulnak. Ezek a kiindulópontok rugalmasan alakíthatók, így az egyes iskolák saját településükhöz igazíthatják az indulási helyszínt. Az útvonalak kidolgozásakor figyelembe vettük a földrajzi látványosságok oktatási értékét, a logisztikai lehetőségeket és a pedagógusok által megfogalmazott igényeket.

РЕЗЮМЕ

Для організації та розробки краєзнавчих екскурсій, які угорські школи Закарпаття можуть використовувати під час занять географічного гуртка, ми провели онлайн-опитування серед учителів географії в угорських закладах освіти Закарпаття. Анкета була надіслана та реалізовувалася на платформі Google-Forms. Робота була проведена протягом 2024–2025 навчального року. Отримані результати ми обробили за допомогою згаданої онлайн-платформи та Microsoft Office Excel, а також представили їх у вигляді діаграм і графіків.

У першій частині роботи ми розглянули географічні та соціальні характеристики Закарпаття, приділяючи особливу увагу природним особливостям та економічному становищу регіону. У другому розділі представлено методологію анкетного опитування, описано процес збору та обробки даних. У третій частині розглядається туристичний потенціал Закарпаття, зокрема природні та антропогенні привабливості, пов'язані з організацією краєзнавчих екскурсій. У четвертому розділі обговорюється концепція краєзнавства та його роль в освіті, підкреслюється його важливість в експериментальній освіті. У п'ятому розділі проаналізовано результати анкетування з акцентом на досвіді вчителів у проведенні екскурсій. У шостому розділі представлено практичне застосування результатів дослідження з конкретними маршрутами, які враховують освітні цілі та вікові особливості учнів.

Анкету заповнили 14 жінок (50%) і 14 чоловіків (50%) – вчителів географії. Тобто загалом вдалося опитати 28 педагогів щодо їхнього бачення краєзнавчих маршрутів. Опитувальник складався з 18 запитань.

Загалом можна стверджувати, що більшість вчителів уже брали участь в організації подібних екскурсій або були учасниками таких поїздок. Переважна більшість респондентів вважають краєзнавчі екскурсії важливою частиною освітнього процесу. Однак у навчальних закладах, де вони працюють, кількість таких поїздок залежить від можливостей кожної установи.

У ході дослідження було розроблено три конкретні краєзнавчі екскурсійні маршрути, які починаються з Ужгорода, Мукачева та Берегова. Ці початкові точки є гнучкими, тому кожна школа може адаптувати маршрут до свого населеного пункту. Під час розробки маршрутів ми враховували навчальну цінність географічних об'єктів, логістичні можливості та потреби, які були висловлені педагогами.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

1. Andrásfalvy Bertalan, 2001: Néphagyomány és művelődés, Honismereti Szövetség, Budapest.
2. Ápsáj Katerina, 2021: A határmenti települések turisztikai és turizmusfejlesztési lehetőségeinek vizsgálata Tiszaújlak (Ukrajna) és Tiszabecs (Magyarország) példáján, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.
3. Balázs Katalin, Ágnes Högye-Nagy, 2015: Kevert módszerű pszichológiai kutatás: A kvalitatív és a kvantitatív kutatási módszer integrációja, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
4. Balega, SZ. SZ. ET AL. (Балогаб С. С. и друг.) 1983: Szovjet Kárpátontúl.: Советское Закарпатье.) Kárpáti, Uzsgorod.
5. Balla D. Károly, 2004: Kárpátalja története dióhéjban, Intermix Kiadó, Budapest.
6. Balog Henrietta, 2022: A „Határtalanul” programban rejlő turisztikai lehetőségek vizsgálata Kárpátalján, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék, Beregszász.
7. Barta Dániel, 2023: Túrázási lehetőség ismertség vizsgálata Kárpátalja területén a Főiskola hallgatói körében, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus Tanszék, Beregszász.
8. Berghauer Sándor, 2009A: Turizmus. In: Baranyi Béla (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest, 2009.
9. Berghauer Sándor, 2009B: Kárpátalja turizmusának kialakulása és ukrajnai jelene. 22 p. http://www.htmtop.mtaki.hu/palyamunka_pdf_2010/Berghauer_Sandor.pdf (letöltés ideje 2024. 08. 07.).
10. Berghauer Sándor, 2010: Turizmus Kárpátalján. In: Modern Geográfia, 2010. 2. szám, 23 p. http://www.moderngeografia.hu/tanulmanyok/nemzetkozi_turizmus/berghauer_sandor_2010_2.pdf (letöltés dátuma: 2024.08.08).
11. Berghauer Sándor, 2012: A turizmus mint kitörési pont Kárpátalján, Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar, Pécs.
12. Berghauer Sándor, 2012: Kárpátalja turizmusa, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.
13. Berghauer Sándor, Sass Enikő, Tarpai József, Tóth Attila, 2020: A helyi termékekben rejlő turisztikai erőforrások Kárpátalján, CampInvest Kft, Beregszász.

14. Bodnár V. (БОДНАР В.) 1987: Kárpátalja természeti kincsei. (Природні багатства Закарпаття). Kárpáti, Uzsgorod.
15. Bojko V.M., Gyitsuk I.L., Zasztavecka L.B, 2016: Földrajz tankönyv az általános rendszerű oktatási tanintézmények 8. osztálya számára, Bukrek kiadó, Csernyivci.
16. Boncz Imre, 2015: Kutatásmódszertani alapismeretek, Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi kar, Pécs.
17. Csernicskó István, 2013: Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010) Gondolat Kiadó, Budapest.
18. Csernicskó István, 2019: Kárpátalja Gasztronómiája, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.
19. Csernicskó István, Soós Kálmán, 2002: Kárpátalja. In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskerti I. (szerk.): Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, Budapest.
20. Csorba Csaba, 2010: A hon- és népismeret előzményei és pedagógiai tanulságai. Honismeret (különszám).
21. Deschmann Alajos, 1990: Kárpátalja műemlékei. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest.
22. Dövényi Zoltán et al, 2012: A Kárpát-medence földrajza, Akadémia Kiadó, Budapest.
23. Fedinec Csilla, Vehes Mikola, 2010: Kárpátalja 1919-2009 történelem, politikai, kultúra, Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest.
24. Fegyir Sándor, 2010: Kárpátalja 1919-2009: Felekezetek és egyházak Kárpátalján. Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete, Ungvár.
25. Fodor Gyula et al., 2022: A Kárpát-medence földrajza: természet, társadalom, gazdaság, néprajz, Termini Egyesület – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Budapest, Beregszász.
26. Gál István, 2024: A beregszászi területi kistérség idegenforgalmi lehetőségeinek feltárása és a téma hasznosítása a középiskolai oktatásban, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.
27. Géczy Gábor, 2017: Kárpátalja természeti kincsei, Intermix Kiadó, Budapest.
28. Gordon Wendy, Langmaid Roy, 1997: Kvalitatív piackutatás, HVG Kiadó, Budapest.

29. Gönczi Sándor, 2009: Földtani viszonyok, domborzat. In: Kárpátalja (szerk.: Baranyi Béla), Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest.
30. Gyuricza László, 2009A: Ökoturisztikai fejlesztési lehetőségek – az idegenforgalmi világtrendek tükrében – a szlovén–magyar határ két oldalán. In.: V. Kárpát-medencei Környezettudományi Konferencia. 2009. március 26 – 29., Kolozsvár.
31. Herencsuk, K. (szerk.) (Геренчук К. І. ред.) 1981: A Kárpátontúli terület természetvilága (Природа Закарпатської області). „Viscsa Skola” Kiadó, Lviv.
32. Holubko Viktor, Kacsaraba Sztepan, Szeredjak Álla (Голубко В.Є., Качараба С.П., Середяк А.В.), 2005: Історичне краєзнавство, Львівського національного університету імені Івана Франка, Львів.
33. Horváth Zoltán, 2024: Bakancsra Fel! Túralehetőségek Kárpátalján, Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács, Beregszász.
34. Huszti Ilona, 2014: A nyelvpedagógiai kutatás alapjai, főiskolai jegyzet, Beregszász.
35. Izsák Tibor, 2009A: Természetvédelmi területek. In: Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest.
36. Izsák Tibor, 2012: A katasztrofális árvizek természeti és antropogén tényezőinek vizsgálata Kárpátalján. PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem.
37. Kaffka Károly., szerk. 1939: Az Utas Könyve. Kárpátalja részletes ismertetője. Magyar utazási kézikönyv és útmutató. Országos Magyar Vendégforgalmi Szövetség, 1938. évi II. kiadás, II. kiegészítő füzet, Budapest.
38. Kállai Szabolcs – Köteles Viktória – Bíró András: 2011: Kárpátalja száz csodája, Totem Plusz Könyvkiadó Kft., Budapest.
39. Karl János, 1929: A honismertetésről, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
40. Kárpátalja 2009. (Statisztikai évkönyv) (Закарпаття 2009. Статистичний щорічник). Ужгород, Закарпатське обласне управління статистики, 2010.
41. Kicsera V., Fegyir S., 2010: Kárpátalja 1919-2009: Felekezetek és egyházak Kárpátalján. Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete, Ungvár.
42. Kocsis Károly, Bottlik Zsolt, Tátrai Patrik, 2006: Etnikai térfolyamatok a Kárpát-medence határokon túli régióiban (1989–2002). MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

43. Kohut Erzsébet, 2009: Természetes növényzet. In: Kárpátalja (szerk.: Baranyi Béla), Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs-Budapest, 143-147. p.
44. Kolozsvári István, Hadnagy István, Csoma Zoltán, Kohut Erzsébet, 2020: Módszertani kézikönyv kárpátaljai környezettudományi terepgyakorlatokhoz (szerk: Kolozsvári István), A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Fodor István Kutatóközpontjának, valamint a Biológia és Kémia Tanszékének a tudományos-módszertani kiadványa, Beregszász-Ungvár.
45. Концепція (Концепція) 2009. Збереження і використання історичних замків і замкових комплексів Закарпаття. Проект 2008/150-733-2. Ужгород 2009. 26 p.
46. Kovács Sándor, 1999: Kárpátaljai útravaló. Püski Kiadó, Budapest
47. Kulin Veronika, Mikola Sándor, 2012: Kárpátalja gyógyvizei és fürdőhelyei, Intermix Kiadó, Budapest.
48. Lehota József, 2001: Marketingkutatás az agrárgazdaságban, Mezőgazda Kiadó, Budapest.
49. Lengyel Mihajlo, Zsulcanics Nelja, 2010: Kárpátalja 1919-2009: Ipar. Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete, Ungvár.
50. Lengyelné Molnár Tünde, Tóvári Judit, 2001: Kutatásmódszertan, Eszterházy Károly Főiskola Médiainformatikai intézet, Eger.
51. Máté József, 2022: Az I. és II. világháború kárpátaljai emlékhelyeinek ismeretvizsgálata a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatói és hallgatói körében, Szakdolgozat, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.
52. Michalkó Gábor, 2004B: A turizmuselmélet alapjai. Turizmus Akadémia I., Székesfehérvár.
53. Molnár D. István, 2018: Perifériáról perifériára, MTA TK Kisebbségkutató Intézet, Budapest.
54. Molnár József, 2009: Földrajzi fekvés; Vízrajzi adottságok. In: Baranyi Béla szerk. Kárpátalja
55. Molnár József, Molnár D. István, 2005: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Matematika és Természettudományi tanszék, Beregszász.
56. Molnár József, Papp Géza, 2022: A Kárpát-medence földrajza, *Természet, társadalom, gazdaság, néprajz*, II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász.

57. Nagy Zoltán Mihály, 2015: Kárpátalja kulturális kalauza, Intermix Kiadó, Budapest.
58. Orosz Ildikó, 2009B: Oktatás, képzés. In: Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest.
59. Oroszi István., 2017: Kárpátalja Domborzatának Elemzési Lehetőségei GIS Módszerekkel. Szakdolgozat. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Földtudományi és Turizmus tanszék, Beregszász.
60. Palkov Taras, 2012: Kárpátalja, érdekes látnivalók, útikalauz.
61. Parahoo Kader, 2006. Nursing Research. Principles, Process and Issues 2nd ed. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
62. Peitler Gyula, 1939C: A magyar turistaság feladatai Kárpátalján. Turisták Lapja, LI. évf. 7. sz., pp. 309–316.
63. Prokopcsuk V.Sz. (Прокопчук В.С.), 2010: Шкільне краєзнавство, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Київ – Кам'янець-Подільський.
64. Rencz Fanni, 2022: Kérdőívtervezés, egyetemi jegyzet, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest.
65. Rigó Balázs, 2013: *Tegnap és ma. Az alsófokú helytörténeti oktatás múltja és jelene.* Történelemtanítás, online történelemdidaktikai folyóirat.
66. Sass Enikő, 2012A: A kárpátaljai falusi turizmus múltja, jelene és jövőképe In: Aubert A. – Gyuricza L. – Huszti Zs. (szerk): A kultúra turizmusa a turizmus kultúrája. Pécsi Tudományegyetem TTK Földrajzi Intézet, IGYK Gazdaságtudományi és Turisztikai Intézet, Pécs.
67. Sass Enikő, 2012B: A kárpátaljai Bereg-vidék falusi turizmusának jellemzése egy empirikus kutatás alapján. In: BERGHAUER S. – MIROSLAV D. – FODOR GY. – GÖNCZY S. – IZSÁK T. – MOLNÁR J. – MOLNÁR D. I. (szerk.): Társadalomföldrajzi kihívások a XXI. század Kelet-Közép-Európájában. Nemzetközi földrajzi konferencia. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola – PoliPrint Kiadó, Beregszász.
68. Sass Enikő, 2016A: Kárpátalja fesztiváljainak elemzése internetes megjelenésük alapján. In Jászberényi M. – Zátori A.– Ásványi K. (szerk): Fesztiválturizmus. Akadémia Kiadó Zrt., Budapest.
69. Sass Enikő, 2019: A kárpátaljai Beregvidék falusi turizmusának helyzete és fejlődési lehetőségei, Pécsi Tudományegyetemen Természettudományi Kar, Pécs.

70. Sass Enikő, Berghauer Sándor, 2019: Kárpátalja magyarlakta területeinek turisztikai helyzetfelmérése, Gáborprint, Beregszász.
71. Sass Enikő, Berghauer Sándor, Tóth Attila, Linc Annamária, 2023: A Covid-19 hatása a magyar idegenforgalmi vállalkozók turisztikai tevékenységére Kárpátalján, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Regionális Kutatások Intézete, Tér és Társadalom folyóirat.
72. Scsuka Н. (Щука Галина), 2023: Теорія та методика організації краєзнавчо-туристичної роботи, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II, Берегове.
73. Szilágyi Zsuzsanna-Sass Enikő, 2006: Kárpátalja, mint turisztikai desztináció; Magyarországi turisták körében végzett imázs és elégedettségvizsgálat, III. Magyar Földrajzi Konferencia, Beregszász.
74. Tarpai József, 2010: A területfejlesztés és a turizmus összefüggései Kárpátalján. In: Hanusz Á. (szerk.): Tiszteletkötet Dr. Tóth József geográfus professzor 70. születésnapjára, Nyíregyháza.
75. Tarpai József, 2013: A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre, PhD értekezés, Pécsi Tudományegyetem, Pécs.
76. Tátrai P., Molnár J., Kovály K., Erőss Á., 2018: A Kárpátaljai magyarok lélekszáma és a népesedésüket befolyásoló tényezők a SUMMA 2017 felmérés alapján. Kisebbségi szemle 3:3.
77. Tóthné Parázsó Lenke, 2011: A kutatómódszertan matematikai alapjai, Líceum Kiadó Eger.
78. Zasztavecka, O. V., Zasztaveckij, B. I., Gyitcsuk, I. L., Tkacs, D. V. (ЗАСТАВЕЦЬКА, О. В., ЗАСТАВЕЦЬКИЙ, Б. І., ДІТЧУК, І. Л., ТКАЧ, Д. В.), 1996: Географія Закарпатської області. Ternopil.
79. Zörgő Szilvia, 2017: Szempontok a kvalitatív kutatás tervezéséhez és értékeléséhez, Semmelweis Egyetem, Budapest.

Internetes források:

1. <http://mediapedia.hu/kerdoives-kutatas> (letöltés ideje: 2024.07.31).
2. <http://nnvc.nuczu.edu.ua/images/topmenu/kafedry/kafedra-menedzhmenta/Interactivnij-kompleks/KKGT/L1.pdf> (letöltés ideje: 2025.01.05).
3. http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/Kompetenciafejlesztési_lehetsgek_a_hon-s_npismeret_terletnV2/a_helyismeret_a_helytrtnet_s_a_honismeret_fogalmainak_meghatározása.html (letöltés ideje: 2025.01.07).
4. http://www.transcarpathiatour.com.ua/tour_mount (letöltés ideje: 2024.08.20)
5. <https://cskwiki.hu/honismeret/> (letöltés ideje: 2025.01.07).
6. https://epa.oszk.hu/03200/03254/00011/pdf/EPA03254_torteneti_tanulmanyok_2015_23_130-139.pdf (letöltés ideje: 2025.02.01).
7. <https://findandfollow.com.ua/hu/zahid/selo-grebinky/uzhgorodskyj-zamok-tazakarpatskyj-krayeznavchyj-muzej> (letöltés ideje: 2024.08.22)
8. <https://hu.advisor.travel/poi/Munkacsi-var-316> (letöltés ideje: 2024.08.22)
9. <https://ittmagyarulis.hu/item/szolyvai-emlekpark/> (letöltés ideje: 2025.02.03).
10. <https://karpatalja.ma/karpatalja/gazdasag/romlo-gazdasagi-mutatok-karpataljan/> (letöltés ideje: 2025.05.12)
11. <https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/karpatalja-ma-iza-kosarfonas/> (letöltés ideje: 2025.02.08).
12. <https://karpatalja.ma/kultura/kulturalis-hirek/ujraavattak-a-vercekei-emlekmuvet/> (letöltés ideje: 2025.05.12)
13. <https://karpatalja.ma/sorozatok/karpatalja-ma-az-ungvari-skanzen/> (letöltés ideje: 2025.02.01)
14. <https://karpathir.com/2024/08/25/szakerto-karpatalja-gazdasagi-szerepe-az-elmult-keveben-felertekelodott/> (letöltés ideje: 2025.05.12)
15. <https://kiszor.net/2019/07/28/amit-erdemes-felfedezni-schonborn-kastely/> (letöltés ideje: 2025.02.03).
16. <https://kmmi.org.ua/cikkek/hirek/molnar-laszlo-haboru-idejen-is-mindent-megteszunk-a-kulturalis-programok-megvalositasaert> (letöltés ideje: 2025.05.12)
17. <https://maps.app.goo.gl/2UoA2YXbbz62HHHB6> (letöltés ideje: 2025.05.12)
18. <https://maps.app.goo.gl/GSA35Hys4dUE5e6o8> (letöltés ideje: 2025.05.12)
19. <https://maps.app.goo.gl/VC9sNfuWZ533oLWJ7> (letöltés ideje: 2025.05.12)
20. <https://mersz.hu/blog/kerdoives-kutatas/> (letöltés ideje: 2024.07.31).

21. <https://mindthegraph.com/blog/hu/kutatasi-eredmenyek-ertelmezese/> (letöltés ideje: 2024.08.05).
22. <https://oktv.ua/turizm/uzhgorod-priglasheet-na-sakura-fest> (letöltés ideje: 2024.08.26).
23. <https://sadyba.turul.com.ua/hu/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B3/> (letöltés ideje: 2024.08.26)
24. <https://tourinform.org.ua/> (letöltés ideje: 2025.05.12)
25. <https://ujso.com/vereckei-hago> (letöltés ideje: 2024.08.22)
26. <https://www.explorecarpathia.eu/hu/ukrajna/nagyszolos-vynohradiv> (letöltés ideje: 2025.04.22)
27. https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/wp-content/uploads/2013/01/honism_5-6.pdf (letöltés ideje: 2025.01.07).
28. <https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-hon-es-nepismeret-tantargy-tanitasahoz.pdf> (letöltés ideje: 2025.01.08).

ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. ábra. Kárpátalja földrajzi fekvése	9
2. ábra. Kárpátalja éghajlata	11
3. ábra. Kárpátalja lakosságszámának változása 1989-2017 között	13
4. ábra. Kárpátalja nyelvterületi térképe	14
5. ábra. Kvalitatív és kvantitatív kutatás összehasonlítása	20
6. ábra. Nemzeti parkok és természetvédelmi területek Kárpátalján.....	28
7. ábra. Munkácsi vár.....	31
8. ábra. Ungvári vár	32
9. ábra. Vereckei honfoglalási emlékmű	32
10. ábra. Szakura virágzás Ungváron	34
11. ábra. A földrajz tanításában eltöltött évek eloszlása a válaszadók között	44
12. ábra. A honismereti kirándulások fontosságának értékelése	45
13. ábra. A valós helyszíni tapasztalatok felhasználásának értékelése.....	47
14. ábra. A kész honismereti kirándulási programok beillesztésének megfontolása a földrajz szakkörökbe	47
15. ábra. Kárpátaljai turisztikai nevezetességek értékelése honismereti kirándulások szempontjából.....	50
16. ábra. Étkezési preferenciák egy honismereti kirándulás során	52
17. ábra. Utazási lehetőségek az intézményekben	52
18. ábra. Az első útvonal QR-kód alapján	57
19. ábra. A második útvonal QR-kód alapján.....	61
20. ábra. A harmadik útvonal QR-kód alapján	64

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1.táblázat. Honismereti túrák időtartama	51
--	----

NYILATKOZAT

Alulírott Jakubát Martin, földrajz szakos hallgató kijelentem, hogy diplomamunkámat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékén készítettem földrajz diploma megszerzése céljából.

Kijelentem, hogy diplomamunkámat más szakon korábban nem védtem meg, saját munkám eredménye és csak hivatkozott forrásokat használtam fel.

Tudomásul veszem, hogy diplomamunkámat a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola könyvtárában a kölcsönözhető könyvek között helyezik el.

KÖSZÖNETNYÍLVÁNÍTÁS

Ezúton szeretném kifejezni hálámat és őszinte köszönetemet témavezetőmnek, Berghauer Sándor tanár úrnak, aki szakmai útmutatásával és támogatásával nagyban hozzájárult dolgozatom elkészítéséhez. Nagyra értékelem hasznos tanácsait és folyamatos segítségét, valamint azokat az építő jellegű észrevételeket, amelyek jelentős mértékben segítették munkám szakmai színvonalának emelését.

Köszönöm, hogy tanulmányaim során mindig számíthattam rá, és szakmai fejlődésem egyik meghatározó támogatója volt.

MELLÉKLET

Tisztelt kitöltő!

Jakubát Martin vagyok, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Msc. I. évfolyamos földrajz szakos hallgatója. Diplomamunkám témája „Honismereti kirándulások kialakítása és szervezése az iskolai földrajz szakkörök számára”, amely megírása érdekében készítettem az adott kérdőívet. A munkám teljeskörű elvégzéséhez szükségem lenne a Kárpátalján található magyar iskolák földrajztanárainak válaszaira. A kitöltés nagy segítség lenne a munka sikeres elvégzését tekintve. Előre köszönöm a rá szánt időt! (amennyiben ezt az emailt az adott oktatási intézmény más dolgozója kapja meg, kérem szíveskedjék azt továbbítani a földrajz pedagógus részére)

1. Neve: _____

2. Intézmény ahol dolgozik: _____

3. Mennyi ideje tanít földrajzot? _____

4. Tapasztalatai vannak-e már honismereti kirándulások szervezésében vagy részvételében (ha igen, milyenek és ha nem, akkor miért nincsenek)?

5. Mennyire tartja fontosnak a honismereti kirándulásokat a földrajz oktatásban? (1-től 5-ig terjedő skálán értékelje, ahol 1 = nem fontos, 5 = nagyon fontos)

1	2	3	4	5

6. Milyen előnyöket lát a honismereti kirándulásokban a földrajz oktatás szempontjából?

7. Mi az Ön véleménye arról, hogy a valóságos helyszínen történő tanulás hogyan segíthet a diákok földrajzi ismereteinek elmélyítésében?

8. A jelenlegi földrajz szakkörök/órák során mennyire használja fel a valós helyszíni tapasztalatokat vagy példákat? (1-től 5-ig terjedő skálán értékelje, ahol 1 = egyáltalán nem, 5 = mindig)

1	2	3	4	5

9. Amennyiben rendelkezésére állnának kész honismereti kirándulási programok, megfontolná-e ezek bevonását a földrajz szakkörök oktatási programjába?

a.) igen

b.) nem

10. Figyelembe véve a tantervet, milyen konkrét témakörön/körökön belül látna lehetőséget honismereti kirándulások létrehozására? (5-11.osztályban)

11. Értékelje az adott kárpátaljai turisztikai nevezetességeket az alapján, hogy ön beiktatná-e megállóhelynek egy honismereti földrajzi kirándulás során!

	1-egyáltalán nem	2-inkább nem	3-lehetséges	4-inkább igen	5-biztosan
Munkácsi vár					
Ungvári vár					
Nevickei vár					
Husztai várrom					
Szerednyei vár					
Beregszentmiklósi várkastély					
Schönborn kastély					
Rákóczi kastély					
Bethlen-Rákóczi kastély					
Skanzen (Ungvár)					
Szolyvai emlékpark					
Vereckei hágó					
Árpád vonal bunkerei					
Petőfi szobor (Ungvár)					
Tiszaújlaki Turul emlékmű					
Tiszacsomai honfoglalási emlékpark					
Szinevéri-tó					
Shipot-vízesés					
Fekete- és fehér Tisza találkozása					

Звіт подібності

метадані

Назва організації

Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian

Заголовок

СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЕКСКУРСІЙ ДЛЯ ШКІЛЬНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ГУРТКІВ

Автор

Науковий керівник / Експерт

ЯКУБАТ MARTIN ЖОЛТОВИЧ Стефан Молнар Д.

підрозділ

Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

5.48%

5.48%

КП 1

0.30%

0.30%

КЦ

25

Довжина фрази для коефіцієнта подібності 2

19220

Кількість слів

150830

Кількість символів

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв	Б	0
Інтервали	A→	0
Мікропробіли	␣	3
Білі знаки	␣	0
Парафрази (SmartMarks)	a	68

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Колір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз

Колір тексту

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://genius-ja.uz.ua/images/files/jmszakdogavegleges2023-martin-jakubt(1).pdf	36 0.19 %
2	https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-hon-es-nepismeret-tantargy-tanitasahoz.pdf	27 0.14 %
3	https://www.oktatas2030.hu/wp-content/uploads/2020/10/utmutato-a-hon-es-nepismeret-tantargy-tanitasahoz.pdf	27 0.14 %
4	https://dspace.kmf.uz.ua/jspui/handle/123456789/1016/browse	22 0.11 %

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Я, Якубат Мартин Жолтович, підтверджую, що користувалась Chat GPT (<https://chat.openai.com/>) для редагування, стилізації тексту та перевірки помилок у власній роботі. Я завантажила свою роботу в повному обсязі і ввела наступні дані 2024.12.:

1. Переклад іншомовних текстів та стилістичне редагування українських розділів роботи.
2. Генерація ідей та отримання натхнення для подальшого опрацювання змісту.

Отримані таким чином дані були використані для доопрацювання та перероблення тексту з метою отримання кінцевого варіанту роботи.

ПІБ Студент Якубат Мартин Жолтович